

Den Alternative Velfærdskommission

Ingen velfærd uden menneske- værd

*Redaktion:
Birthe Gamst og Lole Møller*

Socialpolitisk Forlag

Ingen velfærd uden menneskeværd

Redaktion:

Birthe Gamst

Lole Møller

Illustrationer:

Gregg simpson

ISBN: 87 7504 152 9

© Socialpolitisk Forlag 2006

Socialpolitisk Forlag

Dortheavej 61, 3

DK 2400 København NV

Tlf. +45 35 82 83 50

Fax + 45 35 82 83 58

e-mail: socpolfo@post.tele.dk

www.socialpolitisk-forening.dk

www.mobilisering.dk

Tryk:

e-tryk-One Way Tryk

Indholdsfortegnelse

Forord	5	Bedre hjælp til børn med psykiske problemer	47
Indledning	6	Varme somre i vor tid	50
Velfærdssamfundets særlige udviklingspotentiale	8	Voksenuddannelse og de kortuddannede	53
New Zealand som nyliberalistisk laboratorium	11	Social økonomi og socialt entreprenørskab	56
Kommunalreformen – kaos eller landvinding?	14	Timebanker – et redskab til social integration	59
Retssikkerhed og disciplinering	17	Dansk kultur og kunst – en tilstandsrapport	62
Solidaritet, anerkendelse og retfærdighed	20		
Demokrati og medborgerskab	23		
Medborgerskab – en udfordring for velfærdssamfundet	26		
Uliggørelse mindsker et ligeværdigt socialt medborgerskab	29		
Køn, ulighed og velfærd	32		
Ingenmandsland	35		
Børnevelfærd – og ingen børnepolitisk konsekvens	38		
En moderne familiepolitik – fra debat til løsning	41		
Folkesundheden som kriterium på velfærdspolitikken	44		

Forord

Socialpolitisk Forening nedsatte i foråret 2004 Den Alternative Velfærdskommission som led i »Mobiliseringen for et Danmark vi kan være bekendt«.

Den alternative Velfærdskommission udsendte sin første rapport i oktober 2005 »Velfærdssamfundets fremtid«. Den anden rapport »Bæredygtig velfærd« udkom i januar 2006.

Økonomi er vigtig, men velfærd er andet og mere end økonomi. Den Alternative Velfærdskommission har dels ønsket at give et økonomisk modspil til udspillet fra Velfærdskommissionen dels at lægge op til debat om, hvordan vi kan udvikle et solidarisk og bæredygtigt velfærdssamfund.

I »10 skarpe om velfærd« har vi i kort form sammenfattet hovedsynspunkterne i rapport nr. 1 Velfærdssamfundets fremtid.

I »Ingen Velfærd uden menneskeværd« sammenfattes hovedsynspunkter fra rapport nr. 2 Bæredygtig velfærd

Rapporterne »Velfærdssamfundets fremtid« og »Bæredygtig velfærd« kan købes hos Socialpolitisk Forening eller hos boghandleren.

*Birthe Gamst
Medlem af Den alternative velfærdskommission*

*Lole Møller
Landssekretær
Socialpolitisk Forening*

Indledning

»Ingen velfærd uden menneskeværd« er en kort sammenfatning af Den alternative Velfærdskommissions Rapport nr. 2 Bæredygtig velfærd

Artiklerne er delt op i tre temaer, som alle er vigtige, når vi taler om velfærd, men som Regeringens Velfærdskommission har forbigået i deres udspil. Temaerne er »Velfærdsstatens beskyttelse og udfordringer, Socialt medborgerskab og Det gode liv«. Artiklerne har den fælles grundholdning, at det ikke er tilknytningen til arbejdsmarkedet, der bestemmer de rettigheder, man har som borger. Grundsynet er, at vi alle skal behandles lige uanset herkomst og arbejdsduelighed.

Der er en bred opslutning bag den danske velfærdsstat, dens humanistiske værdigrundlag og dens sociale sikkerhedsnet. Investering i menneskers ressourcer og gode fælles løsninger indenfor uddannelse, sundhed og omsorg for børn og unge er af helt afgørende betydning for et fremtidigt bæredygtigt samfund, der både sikrer gode menneskelige eksistensvilkår og økonomiske vækstbetingelser.

I dagens danske samfund er vi vidne til, at især de grupper i samfundet, som i forvejen er fattige og socialt udsatte, rammes af forskellige stramninger på det social- og arbejdsmarkedspolitiske område. Man har politisk øget uligheden og fattiggørelsen af nogle borgere ved at indføre starthjælpen og loftet over kontanthjælpen, selvom det har vist sig, at skærpede økonomiske tilskyndelser til at tage arbejde ikke har resulteret i en forøget beskæftigelse for disse grupper, da de har en lang række problemer at slås med ud over ledigheden og at arbejdet ikke findes.

Det gode liv for alle

Frem for at tænke i, hvordan velfærden kan beskæres, er det af central betydning, at poli-

tikerne og befolkningen fremadrettet diskuterer, hvordan det velfærdspolitiske projekt kan forbedres kvalitativt, så det giver borgerne – ikke mindst de sårbare og udsatte – bedre betingelser for at udvikle et positivt selvværd og hermed bedre deltagelsesmuligheder i samfundet.

Der bør sættes på en meget mere slagkraftig familiepolitik, end vi ser i dag. Frygten for mangel på arbejdskraft har i adskillige år blokeret for en seriøs debat om familiernes mulighed for at prioritere familielivet. Dette væsentlige område bør ikke overlades til arbejdsgiverorganisationer og lønmodtagerorganisationer alene. For at sikre »det gode liv« for børnefamilierne og børnene er det nødvendigt at alle forældre får bedre og udvidede muligheder for at balancere arbejde og familieliv.

Tæt forbundet med dette er vigtigheden af psykisk velfærd for børn. Hvis børn dagligt mangler den nødvendige omsorg og støtte, får det livsvarige alvorlige konsekvenser, da barnets udvikling lider derved. Afskaffelse af børnefattigdom er også helt nødvendig, hvis børn skal sikres gode livschancer. Børn er ikke

kun afhængige af forældres evne til at varetage omsorgen – de er også afhængige af, at samfundet betragter dem som »sine«.

De næste generationer skal gerne vokse op i et samfund, hvor folkesundhed og et bæredygtigt og sundt miljø sikrer ordentlige levevilkår. Derfor understreger vi betydningen af disse områder. Trods dette sker der i dag en øget fattiggørelse af større grupper med den sikre konsekvens, at de får et dårligere helbred og kortere levetid. Derfor efterspørger vi en bred diskussion af, om vi er på rette vej eller fortsat mangler en kursændring.

VK regeringen har givet det signal, at alle kan skaffe sig et arbejde, hvis de vil, og hvis skatteforhold og offentlig støtte ikke forhindrer det. Derved bliver det den enkeltes egen skyld, hvis han ikke kan gøre sig gældende på det almindelige arbejdsmarked. En væsentlig forudsætning for at de kortuddannede kan følge med kompetencemæssigt er imidlertid,

at både private og offentlige arbejdspladser åbner sig engageret for relevante læringsaktiviteter for voksne med korte uddannelser. Politisk skal der gøres meget mere for at få mange flere arbejdspladser til at involvere sig i at skabe gode jobs og læringsaktiviteter.

I DAV Rapport nr. 2 har vi forsøgt at nå frem til nogle værdimæssige aspekter ved spørgsmålet om fremtidens velfærd. Disse aspekter omfatter:

- de udfordringer velfærdsstaten står over for i fremtiden og hvordan vi beskytter velfærdsstatens fundament,
- sikring af, at medborgeren anerkendes og ses som mere end en arbejdskraft på arbejdsmarkedet,
- kravene til det gode liv, som kan sikre tidlig trykthed, selvværd, styrke til liv-udfordringer og en veludviklet evne til solidaritet og omsorg for medmennesket.

Birthe Gamst, medlem af Den alternative velfærdskommission

Velfærdssamfundets særlige udviklingspotentiale

Regeringen har sat den danske velfærdsmodel under lup. Den nedsatte i 2003 »en kommission om fremtidens velfærd« (RVK). I slutningen af 2005 fik vi så RVKs velfærdspolitiske bud på fremtiden. Et budskab som i al dets forudsigelighed alene handler om finansieringen af fremtidens velfærd, herunder gradvis afskaffelse af efterlønnen, en forhøjelse af pensionsalderen og brugerbetaling på en lang række offentlige ydelser.

RVK har ikke interesseret sig for velfærd, men alene for påståede negative økonomiske sideeffekter af de eksisterende velfærdsordninger. Der savnes kort sagt konstruktive og levedygtige fremtidsvisioner.

Vi skal til udlandet og udenlandske undersøgelser for at få tegnet et positivt billede af den danske velfærdsmodel. Den ene internationale undersøgelse efter den anden beskriver modellen som både langtidsholdbar og bæredygtig. Men hvad er det, der gør den danske velfærdsmodel så robust? Hvad er det der gør, at den kan modstå og tilpasse sig de menneskelige, sociale og økonomiske udfordringer,

der tegner sig i fremtiden? Hvilket værdigrundlag bygger modellen på?

Frihed og samhørighed

Den gamle borgerlige humanisme betoner især menneskets ret til at være sig selv, uafhængigheden og retten til selvudfoldelse. Her ses en tendens til at adskille den enkeltes frihed fra fællesskabet, ja faktisk ses fællesskabet som en barriere for det individuelle menneskes frie udfoldelse og ret til selv at definere »det gode liv«.

Den enkelte vælger selv idealer og livsmønstre og ønsker ikke at give køb på den moderne frihed til selv at formulere det gode liv. For mange handler det gode liv i dag om at realisere et individuelt potentiale. Det gode liv bliver et *personligt* projekt. Mennesket ses som ren forbruger, udstyret med uendelige ønsker og med snævert fokus på eget individuelt liv. Den enkeltes autonomi ses som modstykke til solidarisk fællesskab og samhørighed, hvor fælles opgaver løses ved fælles spilleregler og til det fælles bedste.

Socialdemokraten Julius Bønholt skriver i artiklen »Aktiv humanisme« i bogen *Mennesket i centrum* (1953): »Den moderne humanisme peger fremefter mod et fællesskab, der giver den enkelte rigere livsbetingelser. Den enkeltes frihed og det frit samarbejdende fællesskab kan ikke mere adskilles«. (s. 31). Her ses den enkeltes frihed og fællesskabet som forbundne kar. Her betones relationen og forbindelse til andre mennesker, ikke friheden fra dem.

Den tyske socialfilosof Axel Honneth fremhæver, at mennesket som et socialt væsen ikke kan udvikle en personlig identitet uden anerkendelse fra omverdenen (2003). Mennesket

skabes og udvikler sin selvfølelse gennem de relationer, det indgår i, men det forudsætter gensidig forståelse samt anerkendelse og samfundsmæssig solidaritet.

Spørgsmålet er derfor, hvor individualistisk en livs- og samfundsforståelse kan være før samfundet går op i limningen og skaber gunstige vækstområder for nogle og forarmelse for andre, hvilket igen kan føre til social destabilisering i stedet for øgning af samfundets velfærd og fælles goder.

Lighed og udvikling

Mange vil fremhæve detsolidariske, ligeværdige og anerkendende medborgerskab, som den danske velfærdsmodels centrale varemærke, hvor det netop er den sociale tillid, der er med til at give samfundet sammenhængskraft.

I de senere år har vi været vidner til, at den voksende ulighed i samfundet er med til at skabe store kløfter og afstande mellem individer og dermed true den gensidige sociale tillid og fællesskabsfølelse.

Nogle sårbare grupper fastholdes i fattigdom, f.eks. ved at sætte et loft over kontanthjælpen og lade nyankomne flygtninge leve på en månedlig brutto starthjælp på 4.527 kr. for enlige pr. 1. juli 2005 (Kilde: Jura Information). Andre grupper har kunnet øge forbruget med 40 mia. kr. i 2004. Prisstigningerne på boliger har aldrig har været større, reallønnen vokser og de store virksomheder svømmer i overskud af hidtil uset fantomstørrelse. Disse penge omsættes i stor stil i stadig og mere og dyrere forbrug i form af luksusgoder som biler, både og rejser.

At fratage nogle borgere sociale og økonomiske muligheder sammenlignet med andre medborgere i landet, som det først og fremmest sker med etniske minoriteter i disse år, er med til at dræne disses følelse af samfundsmæssig og medmenneskelig anerkendelse, ligeværd og social tillid. Det medvirker til at dræne samfundets sociale kapital og fremme spændingerne i samfundet.

Der er i dag tale om en voksende og skærende ulighed i et samfund, der ellers er kendt for

sine lighedsideal og sin universelle velfærdsmodel. Netop et socialt rummeligt menneskesyn med højt til loftet, bliver aktuelt skændet til ukendelighed af de forringelser, der sker i udsatte gruppers levevilkår og livsbetingelser. At skabe ulige grundvilkår for mennesker er dels uretfærdigt, dels økonomisk urentabelt og socialt destabiliserende. Ulighed i muligheder er med til fastholde afsavn, det resulterer i spild af menneskeligt potentiale og mindsker ofte udsigterne til en samlet velstand og økonomisk vækst.

Et paradoks at demontere en social vindermodel

Et dynamisk og fremtidssikret samfund har derfor brug for velfungerende institutioner, som sikrer medborgerne lige muligheder i uddannelse, sundhed og forhindrer store sociale og økonomiske uligheder. Det frie marked kan ikke magte en sådan opgave.

Det forekommer paradoksalt, når regeringen igen og igen understreger, at det er erhvervslivet, der skaber væksten og dermed også velfærden, hvorfor erhvervslivet ikke skal pålægges skatter og afgifter. At Danmark i dag har en af verdens højeste indkomstskatter, verdens højeste timelønninger, verdens korteste arbejdstider, verdens største offentlige sektorer osv. anses ifølge markedsliberale betragtninger at stå som barrierer for fremtidig økonomisk vækst og konkurrence. Ifølge regeringen og andre neoliberale meningsdannende aktører er det påkrævet, at skatten på arbejde sænkes, at store udenlandske investeringer tiltrækkes ved at der konkurreres på selskabsskatten, og at velfærdssystemet herunder infrastrukturen, skoler og sundhedsvæsen åbnes yderligere op for en privatisering. Der ses en udvikling fra velfærdsstat til *konkurrencestat*, hvor det handler om at staten skal føre en mere tilbagetrukket position for at sikre Danmarks globale konkurrencedygtighed.

Det er helt i modstrid med de vurderinger, der kommer fra internationalt hold. World Economic Forum kårede i 2005 Danmark til verdens fjerde mest konkurrencedygtige mo-

del. Det anerkendte tidsskrift *The Economist* har udnævnt Danmark til at være det bedste land at investere og drive forretning i. Danske virksomheder konkurrerer på, at den offentlige sektor stiller stabil, højt motiveret og veluddannet arbejdskraft til rådighed og en familiepolitik, der tillader far og mor at arbejde så effektivt som muligt

Det nødvendige fællesskab

Hvis den neo-liberale forståelse af nødvendigheden af at demontere de helt centrale værdier i den danske velfærdsmodel når helt ind i »folkesjælen«, risikerer vi at skabe et samfund, som tolererer social marginalisering og udelukkelse og gør den universelle velfærdsmodel, der afspejler et særligt menneskesyn med fokus på lighed, ligeværdighed og kompetencer, betydningsløs. Den skaber ligeledes et demokrati, hvor medborgeren bliver reduceret til at være forbruger i et markedssamfund frem for et solidarisk og etisk bevidst medmenneske, og hvor statens rolle bliver reduceret til at være en serviceinstans for klienter og forbrugere frem for at være en garant for samfundets sammenhængskraft. Ligeledes er der overhængende fare for, at profit- og konkurrencemotivet også trækkes ind på tilværelsesområder, som burde styres af gensidige pligt- og omsorgsrelationer: uddannelse, ældreomsorg og sundhed. På disse områder vil det være fatalt, hvis vi begynder at tænke for meget i penge, effektivitet og omkostningsbevidsthed.

Kun en velfærdsstat, der kan levere forsørgelsesgarantier i tilfælde af indkomstbortfald, tilbyde serviceydelser, når der er brug for dem og tage sig af medborgere, der lever på samfundets rand, blandt andet mennesker med anden etnisk baggrund, kan rumme et bæredygtigt fremtidsperspektiv (Ploug 2004).

I flere danske såvel som udenlandske undersøgelser peges der altså på at det er det humanistiske værdigrundlag, som det danske velfærdssamfund bygger på i form af et solidarisk, ligeværdigt og anerkendende medborgerskab med et socialt rummeligt menneskesyn og gensidig social tillid, der kan bruges til at skabe vækst og indtjening på det globale marked.

I dagens og morgendagens samfund må der udvikles et menneskesyn der lægger vægt på værdier som medborgerskab i stedet for individualisering og menneskelig solidaritet i stedet for diskriminerende forskelsbehandling.

Det er ikke tilstrækkeligt for et samfunds bæredygtighed, at borgerne stræber mod deres egen vision af det gode projekt, eller at planerne for en samfundsvision alene fastlåser sig snævert omkring produktions-, konkurrence- og beskæftigelsesforhold. Vi må sikre, at de fælles goder fastholdes og udvikles i samfundets sociale institutioner og knyttes sammen med visionen om et solidarisk og samarbejdende fællesskab, der bygger på social tillid og er i stand til at integrere borgernes forskellige værdihorisonter, præstationer og færdigheder.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Birthe Gamst i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Birthe Gamst er socialrådgiver og cand.scient.soc.

New Zealand som nyliberalistisk laboratorium

I mange år var nyliberalismen udtryk for et håb og en utopi om et samfund befriet fra statens og fagforeningernes indflydelse. Den lover en masse. Men efterhånden har nyliberalismen mistet sin uskyld. I dag kan vi faktisk sige noget om, hvad der sker, når en regering beslutter sig for en sådan strategi. De konkrete resultater fortæller om den grå virkelighed efter en sådan nyliberalistisk revolution.

Det nærmeste vi kommer et nyliberalistisk samfundsmæssigt eksperiment er New Zealand. Fra 1984 til 1999 gennemførte landet en dybtgående liberalistisk reform af hele samfundet. Den offentlige sektor blev stærkt reduceret, ligesom landsdækkende overenskomster blev afskaffet. Der blev skåret igennem. Der er en række interessante ligheder mellem Danmark og New Zealand. Danmark og New Zealand er begge små stater. Begge lande har levet af at producere landbrugsvarer til Storbritannien, som for 150 år siden havde travlt med at producere industrivarer til hele verden. Ligesom i Danmark har man i New Zealand tidligt i historien indført undervisningspligt og begge lande har uafhængigt af hinanden udviklet et uddannelsessystem, der lægger vægt på demokratiske værdier. Begge lande har en tradition for en stærk arbejderbevægelse og statslig indblanding på arbejdsmarkedet. Ligesom i Danmark fik New Zealand allerede i 1890'erne et reguleret arbejdsmarkedssystem. Senere kom også et udbygget velfærdssystem med uddannelsesmuligheder og diverse støtteordninger. Typisk for både Danmark og New Zealand er en pragmatisk tilgang til problemerne og en traditionel skepsis over for forkromede ideologiske løsninger. Både New Zealand og Danmark fremstod både som stabile og velhavende lande. Som eksempler på,

at det er muligt at forene social lighed og sikkerhed med økonomisk vækst og udvikling.

De første reformer

I 1984 afløstes den konservative regering af en labourregering. Det stod ved dens tiltrædelse ikke klart hvad ledende politikere i Labour havde tænkt sig med New Zealand. Partiet rummede mange forskellige fløje og grupperinger. Her var selvfølgelig fagforeningerne, her var de offentligt ansatte, her var de grønne med deres økologiske bekymringer, selvfølgelig fredsaktivisterne, her var feministerne, der ønskede at ændre velfærdsstaten, så den i højere grad tilgodeså kvinderne. Men nyliberalisterne var her også, de ønskede et opgør både med den new zealandske konservatisme og en total afregulering af det new zealandske system. Det skulle på længere sigt vise sig, at labours finansminister Roger Douglas havde et ganske klart mål: en næsten total privatisering af staten og afregulering af økonomien.

Labourregeringen sad i seks år, hvor de første skridt drejede sig om fjerne så mange forhindringer som muligt for kapitalens frie bevægelser:

- den new zealandske dollar blev devalueret med 20%,
- kapitaltransaktioner under 45 mill. danske kr. blev gjort frie,
- nationalbankens eneste opgave blev at sikre prisstabilitet,
- eksisterende tariffer og toldgrænser ophævedes,
- skattesystemet blev ændret, så at vægten blev forskudt fra indkomstskatten til omsætningsafgiften, der vendte den tunge ende nedad.

Fra 1986 indleder Labour regeringen sit næste kvantespring:

Alle statslige aktiviteter, som kunne kommercialiseres, ændrede struktur. De blev trukket ud af ministerierne og fik en bestyrelse med en direktør. Meningen med denne struktur var helt klart at forberede dem til en egentlig privatisering. De ni områder, der blev omstruktureret på denne måde var: fælles jordarealer, skovbrug, el-værker, telekommunikation, kuldrift, luftfart, postbanken, postvæsenet og den offentlige ejendomsservice. De nye ledelser med en ledelsesstruktur hentet fra det private erhvervsliv havde frie hænder over for de ansatte. Alle overenskomster blev omgående opsagt og krævet genforhandlet. De nye *State Owned Enterprises* måtte også omdefinere deres aktiviteter. I løbet af 1980'erne opnåede de fantastiske profitter. El- og televirksomhederne tredoblede deres profitter i løbet af få år. Det fandt sted gennem omfattede fyringer af folk.

Nu blev det de konservatives tur

De konservative tager over i perioden 1990-1999. *The National Party* kunne gå endnu videre end Labour.

Loven om Arbejdsoverenskomster, der blev vedtaget i 1991, ændrede med et pennestrøg en næsten hundrede år gammel newzealandsk tradition. Fagforeningerne blev frataget alle de privilegier, den tidligere havde haft. De havde f.eks. haft et ord at skulle have sagt om fyringer og ansættelser på de enkelte virksomheder.

Princippet om kollektiv overenskomst blev afskaffet og erstattet af individuelle lønftaler. Loven førte umiddelbart til, at de ansatte blev tvunget til at arbejde mere og modtage mindre i løn. Det førte også til, at mange blev fyret og for nogles vedkommende genansat under dårligere korttidskontrakter. Mange måtte lade deres huse gå på tvangsauktion. Stadig flere måtte have to arbejdspladser, mindre tid til børnene osv.

Den borgerlige regering gennemførte på samme tid en drastisk nedskæring af næsten alle sociale ydelser på over 20%. Det forstærkede virkningerne af arbejdsmarkeds- og boliglovgivningen.

I 1999 var det ved at være slut. Der var valg om efteråret, og Labour med den nye leder Helen Clark vandt valget sammen med det moderate venstrefløjsparti *The Alliance*. De var gået til valg på en kritik af de forløbne 16 års politik.

Efter 16 år med neoliberal politik

Det eneste mål, som er opnået efter 16 år er den lave inflation. Mens OECD-landene i 1980'erne gennemsnitligt havde en vækst på over 2%, oplevede New Zealand fra 1984 til 1990 en minus-vækst på 1%. Først i 1990'erne er der tale om en økonomisk vækst, om end ikke specielt imponerende.

Hvad der specielt må undre traditionelt tænkende økonomer er, at arbejdsproduktiviteten er steget væsentligt langsommere i New Zealand end i OECD landene. Det er god latin blandt de såkaldte neo-klassiske økonomer, at lave sociale ydelser er sundt for at få folk til at arbejde mere og bedre. En fri konkurrence på arbejdskraft uden fagforeninger, der angiveligt skaber monopol, vil efter denne tankegang også føre til at arbejdskraften bliver bedre og mere effektiv. Omvendt vil høje sociale ydelser og et socialt sikkerhedsnet skabe dovne og ineffektive medarbejdere. New Zealand viser det modsatte.

New Zealand havde et offentligt sygehøvsvesen, der på mange måder lignede det danske.

Der blev iværksat en gennemgribende omstrukturering. De offentlige hospitaler blev omstruktureret som de tidligere omtalte statsjede virksomheder. De skulle have en bestyrelse og de skulle først og fremmest sørge for at blive profitable og konkurrere med både de offentlige hospitaler, der var på vej til at blive private samt naturligvis også selve de private hospitaler. Den nye struktur satte profit og business over lægeetikken. Projektet blev i enhver henseende en fiasko. Forestillingerne om, at den nye struktur ville effektivisere systemet, slog fejl. De offentlige hospitaler kunne ikke opnå profit. Regeringen var tvunget til at gribe ind og støtte hospitalerne. I dag er systemet ført tilbage til tiden før reformerne. Man er nogle erfaringer rigere, men det har kostet skatteyderne mange spildte penge.

New Zealand har traditionelt haft et godt uddannelsessystem. Det var omfattende, offentligt finansieret og endda med mange pædagogiske idéer ikke ulig vores med den stærke vægt på udvikling af personligheden og demokratiske værdier. Ikke desto mindre blev også dette system genstand for finansministeriets hektiske iver efter at få det kommercialiseret. Skolerne skulle som alt andet i samfundet styres efter forretningsprincipper. Der indførtes frit skolevalg. Det betød f.eks., at velhavende forældre kunne sende deres børn til de prestigefyldte dyre skoler, der evt. kunne ligge i andre kommuner. På samme måde kunne de fattige sende deres børn i de fattige skoler. De rige skoler klarede sig godt. Her var der forældre med materielt og psykisk overskud, her var ofte en interessant pædagogik, og man manglede ikke informationsteknologisk understyr. Men for at komme ind på disse skoler skulle forældrene betale både skolepenge og løbende udgifter i forbindelse med undervis-

ningen. I realiteten blev mange af disse krav, som ikke var lovfæstede, et effektivt filter, der siede de fattige fra de gode skoler.

Siden 1984 er antallet af personer, der er afhængige af det offentlige system, mere end fordoblet. På trods af, at der er blevet skåret meget drastisk i de forskellige former for bistand, er statens sociale udgifterne steget. 18% af befolkningen befinder sig under fattigdomsgrænsen. Der er absolut intet, der tyder på, at svækkelsen af velfærdsstaten har styrket disse gruppers ansvarlighed og deres ressourcer.

Kriminaliteten er steget drastisk siden 1984. På grund af den udbredte fattigdom kan det næppe overraske, at antallet af tyverier, røverier, overfald er steget. Men hvad der må bekymre mange er væksten i de desperate og afmægtige forbrydelser så som vold i hjemmet, ikke mindst over for kvinder, ildspåsættelser, hærværk og lignende. Det sker i et samfund, der tidligere havde været præget af en fælles lighedsorienteret kultur uden ekstrem kriminalitet. I områder præget af arbejdsløshed og fattigdom fungerer lokalsamfundet ikke. Forældre kommer ikke til skolemøder, man hjælper ikke hinanden, der er meget lidt fælles liv og meget få fælles bestræbelser.

Boligproblemerne er blevet drastisk forværret i perioden. Traditionelt har over 80% af newzealænderne ejet deres eget hus. Det tal begyndte at falde, eftersom renten steg betragteligt, og arbejdsløse kunne ikke betale deres renter og afdrag på huset. Samtidig indførte det sociale boligbyggeri en markedsbestemt husleje.

Eksperimentet i New Zealand kan næppe bruges positivt som forbillede til efterfølgelse.

At genoprette velfærdssystemet vil tage betydeligt længere tid end det tog at sælge det!

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Jens Jørgen Nielsen i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Jens Jørgen Nielsen er Cand. mag i historie og Idehistorie. Konsulent i FOA's analyseafdeling. Medlem af DAV.

Kommunalreformen – kaos eller landvinding?

Folketinget vedtog i 2005 en omfattende kommunalreform, efter at Regeringen havde fremsat 59 lovforslag fordelt på 14 ministerier. Der er stillet et hav af spørgsmål om reformens indhold og konsekvenser. Folketinget har ikke været tvivl om, at reformen er noget af det mest omfattende, der kan pilles ved i den offentlige sektor. Næsten alle kontakter mellem borgere og det offentlige går gennem de nuværende kommuner og amter, og når der forandres så radikalt på relationerne mellem stat, kommune og amt kommer det til at berøre alle borgere.

Formålet med reformen

Regeringen har erklæret, at det væsentligste formål med reformen er at koordinere indsatsen. Der været gættet en del om regeringen havde andre mål med reformen. Tankerne blev nærret af, at beskæftigelsesministeren i foråret 2004 sagde, at kommunerne skal have en vis størrelse, hvis private firmaer skal ud-

føre opgaverne, og dermed give borgerne mulighed for at vælge mellem flere leverandører. Det kunne tyde på, at regeringens vision er at ændre det danske samfund i en retning, så flere offentlige ydelser skal udliciteres og udføres af private. Altså skabe et samfund, hvor borgere som frie og uafhængige individer har indflydelse på, hvem der skal levere de offentlige ydelser. Debatten kom dog aldrig rigtigt i gang.

Selvom bedre koordination mellem offentlige instanser næppe kan siges at være en vidtrækkende målsætning eller vision er kommunalreformen nu en realitet. Der vil fra 2007 være 98 kommuner mod 270 i dag og 5 regioner mod 14 amter.

Særligt udsatte børn og unge

Forandringerne på det sociale område er omfattende. Forandringer iværksættes sideløbende med, at mange kommuner skal fusionere, og mange medarbejdere ikke ved, hvem der er deres chefer og hvor de selv skal placeres. Dertil kommer nye elementer i den kommunale foranstaltningstvifte samt nye former for samarbejde med regioner og andre kommuner.

Lad os som eksempel se på forandringerne for truede børn og unge.

Fremtidens døgninstitutioner bliver lokale

Amterne skal i dag sikre, at der er det fornødne og tilstrækkelige antal pladser for de børn og unge, som skal anbringes udenfor eget hjem og ikke kan henvises til en familiepleje. Det kaldes amternes forsyningsforpligtigelse. Det befrier kommunerne for at tænke over, hvordan de skal få dækket behovet for de få og ofte forskelligartede truede børn og unge, som skal placeres.

Det forandres med kommunalreformen, hvis erklærede formål er at forøge den glidende decentralisering. Allerede fra 2007 er kommunerne forpligtet til at overtage døgninstitutioner for børn med sociale eller adfærdsmæssige problemer. De kan endvidere kræve at overtage de andre amtslige institutioner, som er geografisk beliggende indenfor kommune-grænsen.

Regionen vil i fremtiden have en forpligtigelse til at skabe overblik og etablere det relevante antal pladser. Det skal aftales, hvilke pladser, regionen skal udbyde, og hvad kommunerne kan trække på hos hinanden. Det giver regionen et dilemma.

Regionen risikerer at etablere for mange pladser, hvor det er usikkert, hvem der skal dække udgifterne til det overskydende antal pladser. Hvis der omvendt ikke etableres det ønskede antal pladser kan de bebrejdes, at de ikke lever op til deres ansvar.

Der er ikke incitamenter for regionerne til at drive institutionerne videre. Hvis det lykkes at skabe gode, succesfyldte institutioner kan det nemt føre til, at kommuner beder om at overtage dem. Det er derfor sandsynligt, at regionerne så hurtigt som muligt vil overlade ansvaret for institutionerne på området til kommunerne og dermed gøre dem lokale. Præcist som intentionerne er formuleret i loven.

Institutionernes specialisering

Strukturreformen vil føre til forandringer i institutionstilbudet. Hvis kommunerne overtager institutioner vil det være for at drive dem billigere eller integrere dem bedre med deres andre lokale tilbud. Der vil næppe være motivation for at drive institutionerne videre som regionen har gjort. Nedbringelse af udgifter til personalet på institutionen vil føre til, at det oprindelige tilbud forandrer sig, og sandsynligvis føre til en afspecialisering, så det er andre typer af børn, som vil drage nytte af et ophold på institutionen.

De dyre børn bliver synlige

I den nye kommunalreform skal kommunerne betale en takst for hver plads de bruger. Man kan sige, at reformen sikrer at den, der har ansvaret for placeringen af barnet også skal bære udgiften. Den reelle pris bliver klar for beslutningstageren. Det behøver imidlertid ikke at være til fordel for børnene. Mange kommuner vil forsøge at etablere billigere og mindre omfattende lokale tilbud. Der kan være risiko for, at børnene ikke får det tilbud, som de måske har mest behov for.

VISO – en national videns- og specialrådgivningsindsats

Et særligt nyt element i kommunalreformen er etablering af en ny styrelse på det sociale område. Den gamle styrelse (Styrelsen for Social Service) nedlægges og opstår som en afdeling i en ny styrelse, hvis anden afdeling bliver VISO.

VISO skal være en landsdækkende videns- og specialrådgivningsorganisation, som skal bistå kommuner og borgere med gratis vejledning i de mest specialiserede og komplicerede enkeltsager.

En af VISO's opgaver er at lave en udbydportal, hvor alle institutioner, personer, projekter m.v., som vil sælge sociale ydelser til det offentlige, skal indgå. Det er uvist om der vil blive stillet krav til at blive optaget. Alt tyder på, at sagsbehandlere og kommuner kun må benytte de tilbud, som er opført i portalen.

VISO kan ses som et eksempel på, hvordan staten søger at etablere et konkurrenceelement i socialektoren. Det er imidlertid ikke brugerens gunst, der konkurreres om, men kommuners og sagsbehandlers. Det er oven i købet en konkurrence, hvor kommunerne selv kan sælge ydelserne. Hvorvidt det bliver billigere eller bedre virker usikkert, da et marked er karakteriseret ved at adskille købere og sælgere, og ved at »varerne« er sammenlignelige og velbeskrevne. Men nyt er det da.

Kaos mens de venter

Kommunalreformen rummer en række udfordringer. Den vil, som alle andre reformer, i en tid være præget af forvirring og manglende retningssans. Det bliver ikke mindre af, at regeringen ikke har formuleret nogen vision for omlægningen. Hvis intentionen er frit valg og privatisering – »afknopning«, som socialministeren udtrykker det – så kunne det måske være en ledesnor. Men det er tilsyneladende ikke tilfældet.

På børne- og ungeområdet har regeringen ikke gjort det let for kommunerne. Reformen skal gennemføres samtidig med anbringelsesreformen og samtidig med, at de kommunale sagsbehandlere skal engageres i anvendelsen af et nyt, omfattende digitalt beslutningssystem. Kommuner og sagsbehandlere har kun haft lille indflydelse på anbringelsesreformen, og sagsbehandlerne og deres repræsentanter er ikke inddraget i digitaliseringsprojektet. Der skal således først skabes »goodwill« på alle disse områder for, at de skal lykkes.

Der er næppe tvivl om, at de tre lovgivninger især lægger pres på sagsbehandlere, som er socialpolitikens besluttende ansigt overfor de dårligst stillede børn og deres forældre. De tre ændringer betyder, der skal findes nye ledere, medarbejderne skal omplaceres, nye samarbejdsstrukturer med institutioner skal (re)etableres, ny lovgivning skal læres og gennemføres osv.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Frank Ebsen i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2 Bæredygtig velfærd.

Frank Ebsen er Centerleder ved Center for Forskning i Socialt Arbejde på Den sociale højskole i København.

Sagsbehandlere vil i en lang periode få mindre tid til at mødes med børn og forældre, hvorved grundlaget og forståelse for deres beslutninger bliver mindre kvalificeret. Sandsynligvis vil det betyde forsinkelser i udredninger, i at finde de relevante tilbud og ikke mindst i at få lov til at kunne benytte dem.

Der er næppe tvivl om, at der løbes en social risiko med de dårligst stillede ved at gennemføre de tre ændringer samtidigt. De risikerer at komme i en uhensigtsmæssig »stand by« situation.

Nye udfordringer

Når en reform som kommunalreformen søsættes er det nærliggende at påvise problemer og råbe vagt i gevær. Det er usikkert, hvem der får ansvar for at etablere de fornødne pladser især for de dårligst stillede børn med behov for specialiserede tilbud. Det er usikkert, hvordan kommunerne vil reagere på synliggørelsen af udgifterne. Det mest sandsynlige er, at der bliver færre specialiserede tilbud og kommunernes handlinger præges af ønsker om at nedbringe udgifterne på det sociale område.

Det vil kræve modige kommunalpolitikere at sikre, at de økonomiske midler, som kompenseres via bloktilskuddene, faktisk anvendes på det sociale område. Og det vil kræve mod at stille nye krav til borgerne om at gøre det lokale mere rummeligt for de dårligst stillede børn og andre dårligt stillede grupper.

Retssikkerhed og disciplinering

Der er to former for retssikkerhed: de stærkes og de svages!

I de »gode gamle« retsstatstider var retssikkerheden et væsentligt værn for det frembrusende borgerskab imod hvad man opfattede som statens overgreb mod borgernes frihed – ikke mindst den økonomiske. I velfærdsstatens glansperiode og med socialdemokratiets væsentlige indflydelse på statsmagten blev denne snævre samfundsopfattelse afløst af en omfattende statsregulering, der bl.a. byggede på en ideologi om solidaritet med de svageste – og med sikring af rimelige forhold for arbejderklassen.

Med magtskiftet i det danske politiske system lægges vægten nu på den enkeltes frie udfoldelse af egeninteressen. Alle, også de svageste, antages at være rationelle borgere, der selv må tage det fulde ansvar for deres eget liv – herunder for deres overlevelse.

De, der overskrider normerne – ikke mindst de kriminelle – antages at handle ud fra ond vilje. De vælger forkert – og skal derfor straffes. Resocialisering, behandling og støtte er afløst af straf som symbolsk handling og hævn. Der er tale om signalpolitik. Om den virker og om den almindelige befolknings lovlighed styrkes, er man for så vidt mindre interesseret i. Fokus er på skærpede straffe og mere kontrol. Det har i flere tilfælde bragt Danmark på kant med internationale menneskeretskonventioner bl.a. for brug af isolationsfængsling. De strengere straffe har nødvendiggjort et omfat-

tende fængselsbyggeri efter mange års stabilitet, som var baseret blandt andet på udviklingen af konstruktive alternativer til frihedsstraf.

Udviklingen i straffesystemet

Der er imidlertid tale om betydelige forskelle i retssikkerheden for de stærke og for de svage. De svage – og specielt vort nye proletariat af indvandrere, flygtninge og efterkommere – er undergivet en retslig regulering, der rummer meget begrænset retssikkerhed og som reelt udsætter dem for en betydelig disciplinering og krav om tilpasning, der overgår alt, hvad man byder etniske danskere. For danskernes vedkommende er de arbejdsløse og andre modtagere af offentlig hjælp dog i en situation der ligger tæt op ad »de fremmedes«.

Fra internationale organer, især EU, er der kommet initiativer til ekstraordinære beføjelser i terrorbekæmpelsens navn, men også f.eks. »den europæiske arrestordre« er et brud med tidligere tiders retsgarantier. Særlig kritisk er fravigelsen af kravet om, at den forbrydelse, der skal ske udlevering for, ikke behøver at være strafbar i Danmark, og der sker ingen bedømmelse af beviserne her, før udlevering skal finde sted.

De aktuelle embedsmandsforslag (november 2005) om øget overvågning i terrorbekæmpelsens navn er endog så drastiske, at politimesterforeningens formand har udtalt, at nu kan det være nok. Forslagene vil næppe øge befolkningens sikkerhed og de indebærer en sammenblanding af forebyggelse og efterforskning. Man kan forvente, at overvågerne vil »dø informationsdøden«, fordi de indsamler så meget materiale, at de er ude af stand til at bearbejde det og anvende det, i hvert fald

forebyggende. At det er lykkedes at få store dele af befolkningen til at acceptere en sådan overvågning, er et trist tegn på, at disciplineringen allerede har grebet befolkningen, der har mistet sin kritiske sans under indtryk af terror-hysteriet.

Efter domsafsigelsen er den kriminelles retsstilling forringet. I sager om overflytning mellem fængsler og evt. til særlig afdeling for »negativt stærke fanger« er den overflyttede nægtet adgang til aktindsigt og kan derfor ikke vide, om der er tale om en hævnaktion fra en medfange. Hele regimet mod de såkaldt negativt stærke fanger (en i sig selv uklart defineret kategori) er så restriktivt, at forsvarerne igen må protestere. Men selv det faktum, at fanger i den særligt sikrede afdeling bliver psykotiske eller forsøger selvmord, gør ikke noget nævneværdigt indtryk på de straffuldbyrdende myndigheder eller politikkerne.

Alt dette indebærer en åbenbar krænkelse af fangernes retssikkerhed. Den danske praksis er da også blevet kritiseret af FNs Torturkomité. Den har i øvrigt gang på gang forgæves påtalt, at Danmark ikke har indført et forbud mod tortur i straffeloven.

Anvendelsen af isolation over for unge lovovertrædere og de nye regler om anbringelse af mistænkte unge i alderen 15-17 i arresthuse og lejlighedsvis også af børn under den kriminelle lavalder har givet anledning til kritik fra FNs Børnekomité.

I øvrigt indebærer overbelægningen i fængslerne så urimelige forhold, at det kan diskuteres, om man ikke her er i strid med internationale konventioner, blandt andet de europæiske fængselsregler.

Alt i alt må det konstateres, at udviklingen i retshåndhævelsen, for at opnå en tvivlsom retsbeskyttelse af bedsteborgerne, på mange punkter strider imod grundlæggende retssikkerhedshensyn.

Retssikkerheden på det sociale område

I 1998 indførtes den såkaldte Retssikkerhedslov for det sociale område, hvor det har været

tanken at styrke de sociale klienters retsstilling.

Først blev begrebet klient afløst af begrebet *bruger* og senest af begrebet *borger*. Det sidste indebærer et ønske om at anerkende personens værdighed og stilling som en, der kan forvente en vis service af det offentlige system, en person med rettigheder.

Men ændringen i betegnelsen indebærer også et skift i opfattelsen af forholdet mellem borger og stat. Borgeren betragtes som en ansvarlig og selvstændig person, der har ansvar for sin egen situation. Ansvarliggørelse er det nye mantra, der præger socialforvaltningernes ideologi. De tidligere klienter og brugere er nu forvandlet til jævnbyrdige forhandlingspartnere, i hvert fald i ideologien. Men det betyder også, at de ansvarlige selv skal sørge for at bestemme, hvad de vil med deres tilværelse. De skal selv finde uddannelse og de skal selv bidrage væsentligt til at forbedre deres situation.

Ideelt set forudsætter dette, at borgeren har kendskab til sin retsstilling og til det administrative system. Han skal også kende de kommunalpolitiske reguleringer og kringelkroge og vide, at selv om det efter loven ser ud til, at han har krav på en vis service, har kommunen i de fleste tilfælde en selvstændig ret til at bestemme sit serviceniveau.

Både borgeren og socialforvalterne er imidlertid klar over, at borgeren som regel ikke kender sin retsstilling. Han kender ikke loven, han kender ikke bekendtgørelser og cirkulærer, herunder kommunernes »skuffecirkulærer« og han kender ikke kommunens retningsgivende praksis. Han har blot sommetider en fornemmelse af, at han har en ret. Det har han måske hørt fra ligestillede eller bekendte, der kender lidt til systemet. Men han er let at slå af marken med formelle argumenter.

Hvad værre er, så kender socialforvalterne ofte ikke selv den relevante lovgivning. Den usikkerhed skyldes til dels regelsystemets komplekse og uoverskuelige karakter med så mange og hyppige ændringer, at det er umuligt for sagsbehandlerne at følge med. De ope-

rerer derfor i vidt omfang ud fra et skøn og fra, hvad de skiftevis kalder deres »faglighed« og deres »fingerspitzgefühl«. I mange tilfælde fører dette til gode resultater, og sagsbehandlere er meget opmærksomme på at varetage borgernes interesser. Men sagsbehandlere er imidlertid så præget af sagspres, manglende tid og stressende arbejdsforhold, at de ikke kan overkomme at sætte sig ind i reglerne.

»Borgeren« selv har i mange institutioner fortsat rollen som afhængig klient, der ikke har ressourcer til at leve op til disse ansvarlighedsforestillinger. De foretrækker i visse situationer at forblive i deres afhængighed af systemet, trods behandleres og forvalteres bestræbelser på at gøre dem »selvhjulpne« og tage ansvar i behandlingssystemet

I de senere år er der på privat initiativ udviklet en udgående service i form af en »Gadejurist«, der opsøger »borgerne«, der hvor de er – på Halmtorvet, ved Maria-kirken og i Vesterbros prostitutionskvarter. Her lever de, der har opgivet enhver forestilling om hjælp til at opnå rettigheder igennem systemet. De er disciplineret ud af systemet.

»De fremmede« og systemets bund

Nedenunder de ringest stillede etnisk danske klienter, brugere og borgere befinder sig de mest stigmatiserede, det nye fremvoksende

proletariat: indvandrere, flygtningene, efterkommerne, især de farvede, kort sagt »de fremmede«. De er enten arbejdsløse eller må tage de ringeste job på et isoleret arbejdsmarked f.eks. rengøring og lignende uanset deres eventuelle bedre kvalifikationer hjemmefra. De er boligmæssigt klumpet sammen i ghettoer som følge af en asocial boligstøttepolitik, de har en højere kriminalitetsfrekvens end etnisk danske, de er oftere udsat for at blive sigtet uden grund end deres danske jævnaldrende.

Økonomisk set er »de fremmede« efter ankomsten til Danmark placeret på en starthjælp eller introduktionsydelse, der er lavere end almindelig kontanthjælp. Og hjemmegående hustruer skal nu have frataget deres ægtefælletillæg, hvis de ikke forføjer sig ud på et arbejdsmarked, hvor de ikke kan passes ind.

Endelig skal »de fremmede« afgive en fornærmelig troskabsed, der forudsætter et samfundskendskab og en underkastelse, som man ikke ville forlange af nogen etnisk dansker – alt som en forudsætning for at få hjælp til deres egen og familiens overlevelse.

Trods alle udtalte gode intentioner om »retssikkerhed for de mest udsatte« er det således klart, at retssikkerheden også er graderet efter værdighed. De, der mindst behøver den, er de værdige og i forvejen velbeskyttede. De, der mest behøver den, har mindst af den.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Jørgen Jepsen i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Jørgen Jepsen er lektor i kriminologi ved Århus Universitet og leder af Center for Rusmiddelforskning indtil 2001. Har siden da arbejdet som seniorkonsulent på området Juvenile Justice på Institut for Menneskerettigheder.

Solidaritet, anerkendelse og retfærdighed

Der fremsættes daglig økonomiske dommedagsprofetier over velfærdsstaten. Vi har ikke råd til den, hævder økonomerne. De henviser til »den tikkende ældrebombe«, der nødvendiggør nedskæringer i de offentlige ydelser, højere pensionsalder, afskaffelse af efterlønnen osv. Diskussionen om velfærdsstaten må imidlertid række ud over, hvad der er råd til – hvor vigtig denne diskussion end er. Den må også dreje sig om, hvad der er værd at stræbe efter, og hvilke mål vi skal sætte os for fremtiden.

Der er i høj grad tale om en diskussion om solidaritet. Der er behov for en fornyelse af velfærdsprojektet, som griber fat om de mest påtrængende problemer i samfundet. Den må bygge på en forståelse af, hvordan samfundsudviklingen har forandret betingelserne for solidaritet og samfundsmæssig sammenhængskraft. Samfundet bliver stadig mere individualiseret og de sociale skillelinjer stadig mere flertydige og diffuse. Derfor er der behov

for at reformulere solidaritetsbegrebet. I et opdelt og individualiseret samfund handler solidaritet ikke kun om ubrydeligt sammenhold mellem os, der er i samme båd. Solidaritet i det nuværende samfund handler om *anerkendelse* af alle menneskers ret til at forfølge deres vision om det gode liv og herigennem realisere sig selv.

Man kan tale om tre forskellige anerkendelsesbehov.

– *Kærlighedsanerkendelsen*

Den første form for anerkendelse angår de helt primære menneskelige relationer, f.eks. mellem mor og barn. Der er tale om den mest elementære form for anerkendelse. Mor anerkender (elsker) mig ubetinget, selvom jeg kan være besværlig engang mellem. Af denne anerkendelsesform følger en selvtillid, som sætter mennesket i stand til at handle, kommunikere og tage del i nære fællesskaber.

– *Den retlige anerkendelse*

Hvis der i samfundet ikke er reel anerkendelse af det enkelte individs ret og værd, nytter det ikke meget med formelle rettigheder. Selvtægtelse kan kun udvikles fuldt ud, hvis borgeren oplever sig anerkendt som medlem af samfundets retsfællesskab på lige fod med alle andre.

– *Social anerkendelse*

Her er der tale om anerkendelse af det enkelt menneskes personlige egenskaber og præstationer. Denne anerkendelse er ikke begrænset til »folk af vores slags« men drejer sig om værdsættelse af den til enhver tid værende anden, også når den anden adskiller sig fra »os«.

Til de tre former for anerkendelse svarer

tre former for krænkelse, som truer med at nedbryde den personlige identitet: *kropslige krænkelse, krænkelse af rettigheder og krænkelse af livsformer*.

Klienter med en langvarig og kompliceret social historie kan fortælle om at føle sig usynliggjorte, negligerede og retsløse. Krænkelsen består ikke så meget i ikke at få de ydelser, der søges om, men først og fremmest i, at man føler sig krænkelse som et menneske, sagsbehandleren har pligt til at lytte til og tage alvorligt, og som et menneske med rettigheder på lige fod med alle andre.

Alle mennesker har krav på anerkendelse, selv den værste forbryder. Anerkendelse er en universel betingelse for, at et menneske kan udvikle en socialt velfungerende identitet, og dette må være en ufravigelig menneskeret. Et ikke-ekskluderende solidaritetsbegreb må derfor handle om anerkendelse. Vi er *moralsk forpligtede* til at anstrenge os for, at møde den anden på en anerkendende måde. Et menneske, som vi ikke mener, bør anerkendes, frakender vi al værdi eller værdighed.

Da fraværet af anerkendelse fører til personlighedstab, skade og lidelse, må et solidarisk samfund være et samfund, der minimerer krænkelse og giver alle mennesker mulighed for – så vidt muligt – at forfølge deres vision om det gode liv. Hvis de velfærdsstatslige institutioner skal kunne kaldes solidariske, må der derfor ske en styrkelse af etiske og retlige normers autoritet.

Anerkendelse og retfærdighed

Eftersom anerkendelsesbehovet er universelt, bør alle have de samme betingelser for at opnå samfundsmæssig anerkendelse. Derfor handler solidaritet også om retfærdighed. Det er ikke nok at vide, at kærlighedsanerkendelse, retlig anerkendelse og social værdsættelse er vigtigt for et menneske. Det er nødvendigt at gøre sig overvejelser om, hvordan forskellige gruppers anerkendelseskrav kan koordineres på en social retfærdig måde i samfundet.

Det store spørgsmål er, hvad der skal prioriteres, når anerkendelseskrav er i konflikt med

hinanden. Solidaritet bygger også på menneskers evne til at træde ind i den andens verden og udvise tolerance og åbenhed overfor dem, der ikke tilhører »vores slags«. Demokratiets særkende består netop ikke i at fremme bestemte visioner om det gode liv men i at give *alle* mennesker de samme muligheder for at gøre sig gældende i samfundet.

Solidaritet og velfærdsprojektets fornyelse

Hvor identitet og inklusion i velfærdsstatens barndom var noget, der fulgte af medlemskabet af en afgrænset social klasse (arbejderklassen, gårdmandsklassen eller overklassen) er identitet og inklusion i det nuværende samfund betinget af, at den enkelte anerkendes for sine særlige egenskaber. De velfærdsstatslige omfordelingspolitikker har ikke været i stand til at skabe anerkendelsesmuligheder for alle. For nogle har udbygningen af de velfærdsstatslige ekspertsystemer måske ligefrem gjort det vanskeligere at opnå den anerkendelse.

Dårligt stillede menneskers uretfærdighedsfølelser fjernes ikke af materielle omfordelingspolitikker, fordi de ikke primært skyldes økonomisk fattigdom. Den største udfordring for velfærdspolitikken i den nuværende situation er at skabe anerkendelsesmuligheder og hermed identitets- og deltagelseschancer for alle. Det er kernen i en solidarisk velfærdspolitik.

Økonomisk lighed og materiel omfordeling er ikke nok. Det alvorligste problem for mange mennesker er, at de føler sig nedværdiget, stigmatiseret og usynliggjort i mødet med velfærdsstatens institutioner og ikke oplever, at der er rettigheder, der beskytter dem. Individet og grupper bliver i stigende grad socialt ekskluderet, fordi de ikke anerkendes af velfærdssamfundet og dets institutioner. Det fører til tab af selvtillid, selvværd og selvagtelse og svækker deres deltagelsesmuligheder i samfundet. Et samfund, der krænker og ekskluderer store befolkningsgrupper er hverken solidarisk eller retfærdigt.

Et reformuleret solidaritetsbegreb, der handler om anerkendelse og retfærdighed, peger på nødvendigheden af en omfattende socialpolitisk og velfærdsstatslig fornyelse:

a. Plads til forskellighed

Hvis anerkendelse af svage og anderledes menneskers selvforståelse er en betingelse for, at disse mennesker kan udvikle et positivt selvforhold og blive inkluderet i samfundet, må vi opgive normaliseringsbestræbelserne for disse mennesker. Hvem siger at alle har godt af at leve det statistisk set almindelige liv: at leve, bo og arbejde, som de normale? Er dette overhovedet et gode for samfundet? Hvis vi dropper normaliseringsbestræbelserne overfor marginaliserede og udstødte grupper (herunder nogle etniske minoriteter), må disse mennesker imidlertid støttes i deres egen stræben efter det gode liv.

b. Anerkendelse på og uden for arbejdsmarkedet

En solidarisk velfærdspolitik, der sigter på, at alle mennesker skal kunne opleve sig selv som værdifulde for samfundet, må kæmpe for et arbejdsmarked, der ikke er forbeholdt de mest funktionsduelige. Men den bør også kæmpe for identitets- og deltagelseschancer uden for arbejdsmarkedet, så mennesker, der enten ikke kan eller vil arbejde, kan udvikle en velfungerende identitet til glæde både for dem selv og samfundet.

c. En humanistisk socialpolitik baseret på anerkendelsestanken

Spørgsmålet om social retfærdighed indtager en beskeden plads i forhold til økonomisk-tekniske argumenter og nye reguleringsformer,

der handler om effektivitet og målopfyldelse. Den velfærdspolitiske diskussion burde som noget helt naturligt dreje sig om, hvordan det velfærdsstatslige projekt kan humaniseres, så det giver borgeren – i særdeleshed den svage borger – bedre betingelser for at udvikle et positivt selvforhold og hermed deltagelsesmuligheder i samfundet.

d. En anden dømmekraft i samfundets institutioner

I mange velfærdsinstitutioner er der i dag en ubalance mellem forskellige normsystemer, som betyder, at etiske og retlige hensyn til den enkelte borger har lav status i forhold til økonomiske og politiske reguleringsformer. Derfor er der behov for samfundsmæssige anerkendelseskampe om de værdier, der bør være toneangivende i samfundets institutioner.

e. Godt socialt arbejde

Solidarisk og retfærdigt socialt arbejde handler om at gøre borgeren til arkitekt i sit eget liv. Det betyder bl.a. at socialarbejderen taler med borgeren om institutionens praksis, delagtiggør ham eller hende i sine faglige vurderinger og tager modforslag og indvendinger alvorligt. Borgeren skal opleve sig selv som en del af et retligt fællesskab, hvor han eller hun i samarbejde med socialarbejderen har reel mulighed for at være medforfatter til lovgivningens faktiske udmøntning.

En ting er sikkert; forandringerne kommer ikke af sig selv men er noget, der må kæmpes for. Diskussionerne mellem DAV og Regeringens Velfærdskommission er et eksempel på samfundsmæssige anerkendelseskampe om fremtidens velfærdssamfund. Men kampen vil udspille sig overalt i samfundet.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen Søren Juul i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Søren Juul er lektor ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter.

Demokrati og medborgerskab

Velfærd er andet end penge, selvom det skal indrømmes, at økonomi spiller en stor rolle i realiseringen af det fremtidige velfærdssamfund. Regeringens Velfærdskommission (RVK) har i analyserne overdreven opmærksomhed på den fremtidige bæredygtige finanspolitik, og glemmer i den forbindelse, at velfærdsudvikling i høj grad også handler om borgernes inddragelse i det offentlige og sociale liv. Borgerens oplevede velfærd er tæt knyttet til muligheden for at udøve sine demokratiske rettigheder, være anerkendt, være elsket, opleve sig som en del af et fællesskab med en naturlig ret til at blive inddraget i et forpligtende medborgerskab.

RVK beskæftiger sig med hvordan der i fremtiden kan skabes balance i den offentlige økonomi, men glemmer tilsyneladende det forhold, at hvis der ikke kan skabes en bedre balance end nu i de »sociale og politiske regnskaber« vil velfærden falde til trods for at velstanden stiger. Det er derfor vigtigt, at man i Velfærdskommissionens reformiver holder fast i, at man ikke ofrer de sociale ambitioner på sine økonomiske målsætningsalter.

Hvis Danmark skal ruste sig til fremtidens globaliserede verden uden at gennemføre omfattende løndumping, er det nødvendigt, at Danmark kollektivt – dvs. gennem den offentlige sektor – skaber gunstige betingelser for at indføre morgendagens teknologier. Det sker gennem en opgraderet velfærdsstat, der på den ene side udvider de videnskabelige, teknologiske og uddannelsesmæssige moderniseringer, og på den anden side øger indsatsen for arbejdsmæssig integration og social opstigen for de nye danskere.

Derfor burde der i arbejdet med den fremtidige velfærdsudvikling også blive set på

mulighederne for at udvide de demokratiske rettigheder i retning af større medborgerskab. Det er vigtigt at andre forhold end økonomi kommer ind i den fremtidige velfærdsdebat. Provokende sagt kan det jo være lige meget, hvis vi er en rig nation, der forvalter vores rigdom så dumt, at hovedparten af befolkningen føler sig sat uden for anerkendelse og indflydelse. Så har vi fået velstand uden velfærd, frygt frem for tryghed, meningsløshed frem for glæde og fornuft.

RVKs analyser lægger op til, at vi skal have mere marked end politiske beslutninger. Dette vil uundgåeligt føre til færre demokratiske beslutningsmuligheder og et væsentlig mindre råderum for medborgerskabet. Pengene bliver den nye tids magtinstrument. Stemmesedlen erstattes af pengesedlen. Taberne i det velfærdsspil bliver naturligvis dem uden penge.

Et åbent demokrati er en forudsætning for velfærd

Offentlighed i det politiske liv er en vigtig forudsætning for ethvert demokratisk samfund. Det er afgørende, at der kan ske en åben ordveksling, der bygger på gode argumenter og

ikke udelukkende på økonomiske eller institutionelle magtinstrumenter. Dette har indtil nu også forkvaklet den nuværende velfærdsdebat, hvor systemtænkerne, med alle deres matematiske modeller, har vundet retten til at fortolke fremtiden.

Politisk fællesskab betyder ikke et fravær af modsætninger. Politik i et demokrati er netop retten til at være uenig, men striden foregår inden for nærmere aftalte rammer – og retten ligger ikke nødvendigvis hos dem der har flest penge.

Demokrati indeholder først og fremmest et krav om, at den enkelte borger kan få indflydelse på de kollektive beslutninger, der angår egne forhold (deltageraspektet). For det andet er det vigtigt, at der forekommer alternativer, som der kan vælges imellem (konkurrenceaspektet). For det tredje er det et basalt krav, at der sættes grænser for, hvor indgribende de kollektive beslutninger kan være over for det enkelte individs grundlæggende rettigheder (beskyttelsesaspektet).

Det er vigtigt at fastslå, at alle tre basale elementer hører sammen i den demokratiske proces. Der må ikke være tale om at betragte det som en a la carte menu, hvor der er frit valg på alle hylder. Den ene betingelse følger naturligvis den anden.

Demokrati er betragtet som en proces, på den ene side at borgerne rådslår sig med hinanden, og på den anden side at borgerne overvejer og reflekterer i forhold til deres stillingtagen. I et demokratisk samfund hersker der i almindelighed enighed om, at ytrings- og pressefrihed er afgørende og uundværlige elementer i den politiske proces. Den politiske strid skal udkæmpes gennem offentlig diskussion og debat. Socialister mener generelt, at flere økonomiske forhold skal være underlagt demokratiske afstemningsprocedurer end borgerlige. Dette afspejles bl.a. i den politiske kamp om, hvor stor den offentlige sektor skal være i forhold til den private sektor.

Velfærdskommissionen har i modsætning til hvad mange tror, ikke beskæftiget sig så meget med den fremtidige velfærdsudvikling, men

har derimod været meget aktive i at påvise, at en række fremtidige offentlige ydelser i højere grad end i dag bør overflyttes til den private sektor – og dermed fritages fra en offentlig og demokratisk kontrol. Velfærdskommissionen skriver jo ingen steder, at samfundet ikke i fremtiden har råd til at tage hånd om sine borgere. Naturligvis har den det. Vi bliver mere end dobbelt så rige i fremtiden. Problemet er i RVKs øjne, at det er den offentlige sektor, der ikke har råd, da det vil medføre skattestigninger. Altså en politisk udmelding.

Den store udfordring i fremtiden bliver, hvordan man organiserer det moderne samfund, således at den førte politik udspringer i det civile samfund og ikke blot er et udtryk for kyniske magt- og pengeinteresser. Demokrati er, at man anerkender, at alle mennesker er lige, og at det er funderet på dialog frem for vold, tvang eller tradition. De politiske emner skal kunne diskuteres offentligt principielt i et forsøg på at skabe sammenhængskraft. Kommunikation spiller i den sammenhæng en nøglerolle. Det er dog ikke tilstrækkeligt at tale om hinanden. Det er en demokratisk nødvendighed, at man taler med hinanden.

Det kan godt være at demokrati i denne form ikke er den økonomisk mest effektive måde at drive samfundet på, men der er ingen tvivl om, at det er den måde hvorpå borgerne får den største fællesskabsfølelse, selvrealisering og egenoplevelse. I bund og grund er det dét som al velfærd i sidste ende handler om.

Retten til velfærd for alle

Det forhold at fordelingen af fremtidens velfærdsgoder er et fordelingspolitisk anliggende, bliver direkte underspillet af Velfærdskommissionens tilsyneladende neutrale økonomisk matematiske formler. De gør det hele til et spørgsmål om økonomi og effektivitet. I princippet er der meget mere på spil. Det er en politisk værdikamp, der handler om det afgørende forhold, om det skal være penge-sedlen eller stemmesedlen, der skal bestemme indretningen af fremtidens velfærdssamfund.

Stemmesedlen er dog ikke tilstrækkelig i et velfærdssamfund. Stemmeretten skal suppleres med en række sociale retssikkerhedsgarantier. Udviklingen i de offentlige myndigheds opgaver har betydet, at retssikkerhedens fokus er flyttet fra, at borgeren skal beskyttes mod staten, til at staten skal beskytte borgeren ved at sikre ham eller hende med nogle politiske og sociale (velfærds-mæssige) rettigheder, så som:

- retten til arbejde
- retten til bolig
- retten til lige adgang til offentlige ydelser
- retten til social sikring ved indkomstbortfald
- retten til uddannelse
- retten til at få børn

- retten til ældreomsorg
- retten til hjælp ved sygdom og handicap
- retten til institutionsplads
- retten til kultur, religion og politisk uafhængighed
- retten til ucensureret oplysning
- retten til deltagelse i det offentlige liv
- retten til at blive inddraget inden offentlige indgreb foretages
- retten til integration
- Ja, retten til et værdigt liv

Problemet er, at denne rettighedsdiskussion overhovedet ikke kan genfindes i RVKs analysearbejde, og dermed heller ingen diskussion om hvordan samfundet i fremtiden kunne forbedre befolkningens livsverden.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Preben Etwil i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd

Preben Etwil er Cand.polit., underviser som ekstern lektor på SAXO-Instituttet, Afdeling for Historie, Københavns Universitet i modernitet og kulturkonflikter.

Medborgerskab – en udfordring for velfærdssamfundet

Det danske samfund står overfor mangeartede og komplekse udfordringer: globalisering, individualisering, større sociale forskelle og social udstødelse. Samtidig har traditionelle institutioner som familie, lokalsamfund og faglige og politiske organisationer mistet en væsentlig del af deres betydning i skabelsen af den sociale integration.

Tidligere byggede integration af samfundets medborgere på universelle rettigheder for alle alene i kraft af det sociale medborgerskab. I dag er mange rettigheder ikke længere for alle.

Der har på den ene været tale om en øget individualisering af forholdet mellem individ og stat og det har på den anden side ført til en stigende marginalisering af de særligt udsatte sociale grupper.

Forholdet mellem velfærdsstat/socialforvaltning og medborger er i stigende grad blevet kontraktliggjort og individualiseret. Det kommer til dels til udtryk gennem udlicitering og hermed markedsgørelse af serviceydelserne og i forholdet mellem sagsbehandler og borger i brugen af resultatkontrakter, hvor sociale ydelser tildeles efter 'noget for noget' principet.

Medborgerskab, arbejde og integration

Med den igangværende forandring af forholdet mellem velfærdsstat, marked og civilsamfund har betingelserne for social solidaritet mellem de sociale grupper også ændret sig. Tidligere var den sociale integration knyttet nøje sammen med naboskab, familie og arbejderkollektivet. Samtidig har velfærdsstaten

mindsket sin involvering i løsningen af de sociale problemer. Der er desuden en nyorientering i gang i velfærdspolitikken, som uundgåeligt fører til en ændring af de rettigheder og forpligtigelser, der er knyttet til det sociale medborgerskab såvel som til ændringer i selve indholdet af det sociale medborgerskab.

Der kan skelnes mellem tre typer af medborgerrettigheder – civile, politiske og sociale. *Civilt medborgerskab* omfatter de økonomiske rettigheder til ejendom, kapital mv. *Politisk medborgerskab*, der er nøje knyttet til borgernes valgbarhed til politiske embeder og retten til at afgive deres stemme ved valg. Den senest tilkomne form for medborgerskab er det *sociale medborgerskab*, som er defineret ved retten til social tryghed i tilfælde af sygdom, arbejdsløshed, alderdom mv. samt retten til uddannelse. Rettighederne knyttet til det sociale medborgerskab er blevet etableret og udvidet i takt med velfærdssamfundets udbygning. Der er tale om rettigheder som historisk har været tæt knyttet til lønarbejdets udvikling. De sociale forsørgelseslove fra slutningen af 1800-tallet var det første forsøg på at definere borgernes sociale rettigheder. Det er først mod slutningen af 1950'erne og op gennem 1960'erne, at de sociale tryghedsordninger – såsom pension, dagpenge og kontanthjælp – har fået en universel karakter, og hvor mænd og kvinder formelt er blevet ligestillet i forhold til disse sociale ordninger.

Hvor den kapitalistiske økonomi skaber økonomiske uligheder, da sikres borgerne gennem det sociale medborgerskab en række sociale rettigheder, som bidrager til at reducere den sociale ulighed, men på ingen måde

fjerner den. Det sociale medborgerskab sikrer individet overfor markedets økonomiske og sociale risici gennem et utal af velfærdsforanstaltninger så som arbejdsløshed – og sygedagpenge, ret til pension, garanteret mindsteindkomst, sociale serviceydelser, uddannelse, børneforsorg, sundhedsvæsen mv. Det er dette trykkesystem, at lønarbejdernes sociale integration i det moderne samfund blev sikret.

Socialt medborgerskab og arbejde – en problematisk sammenhæng

Lønarbejdet er i dag den vigtigste form for social deltagelse og en central forudsætning for de rettigheder der følger med det sociale medborgerskab. Derved bliver lønarbejdet ikke blot en social rettighed, men også en forudsætning for at få del i de rettigheder, der er knyttet til det sociale medborgerskab. Det danske arbejdsmarked er nemlig som de fleste andre europæiske arbejdsmarkeder kendetegnet ved en voksende gruppe af personer i den erhvervsaktive alder, som er uden for arbejdsmarkedet på grund af (1) senere indtræden på arbejdsmarkedet for de unge, (2) en tidligere afgang fra arbejdsmarkedet blandt de ældre årgange og endelig 3) den betydelige gruppe, som gerne vil arbejde, men som er tvunget til at leve på overførselsindkomster.

Kobling mellem lønnet arbejde og sociale rettigheder er blevet yderligere forstærket med den kraftige satsning på aktivering i dansk velfærdspolitik, som vi har set gennem det sidste årti. Der er inden for den danske velfærdspolitik på linie med andre lande sket en udvikling fra 'welfare'-system til »workfare«-system – dvs. at der i stigende grad bliver krævet en arbejdsindsats eller aktivering som betingelse for at være berettiget til de sociale ydelser.

I og med at lønarbejdet har fået så central en betydning for individernes sociale integration, har det haft fatale konsekvenser for den sociale integration af betydelige grupper i samfundet. De sociale rettigheder er knyttet til arbejdet, og det samme er hovedparten af individets sociale netværk. Arbejdsløshed eller andre former for ikke-arbejde har typisk en dobbelt effekt på

individernes samfundsmæssige integration. For det første betyder ikke-arbejde ofte social isolation, som kun sjældent kan kompenseres gennem sociale netværk i familie og lokalsamfund. Samtidig betyder arbejdsløshed / ikke-arbejde formindskede økonomiske ressourcer i form af reduktion i indtjeningen, hvilket yderligere svækker individets muligheder for forbrug og deltagelse i de sociale netværk, og dermed bidrager det til at forstærke dets marginalisering.

Arbejdsmarkedslovgivningens krav om at de ikke-arbejdende medborgeres klassificeres i henhold til forskellige matchgrupper udtrykker en udvikling i retning af både individualisering af den sociale indsats, men også at aktivering bruges som disciplinering af medborgerne. Indplaceringen af de ikke-arbejdende i forhold til matchgrupperne sker i høj grad ud fra subjektive og dermed tilfældige kriterier og denne indplacering er bestemmende for den indsats, der ydes i forhold til pågældende medborger – uddannelse, aktivering, ret til overførselsindkomst og dennes størrelse. I stedet for at gøre aktivering og tildeling af overførselsydelser til et disciplineringsinstrument burde aktivering snarere erstattes af eller kombineres med, at der åbnes op for, at arbejdsløse og andre grupper af ikke-beskæftigede kunne deltage i forskellige former for uddannelse og samfundsnyttigt arbejde – børnepasning, arbejde i tilknytning til frivillige organisationer eller i lokalsamfundet mv. Når der i dag fra politisk hold tales så meget om, at vi skal væk fra forsørgerkulturen, kunne et første skridt være, at man tillod arbejdsløse at udføre omsorgsopgaver i familie og lokalsamfund såvel som at arbejde i civilsamfundets mange forskellige organisationer samtidigt med, at de oppebar dagpenge.

Socialt medborgerskab i et kønsperspektiv

Velfærdsstaten har overtaget en lang række af kvindernes traditionelle omsorgsopgaver i forhold til børn, ældre og syge. Dermed har staten muliggjort, at kvinder i stigende grad

har kunnet opnå lønnet arbejde uden for hjemmet. I en lang række velfærdssamfund er efterspørgslen på kvindelig arbejdskraft primært opstået i den offentlige sektor, hvor kvinderne netop har udført det arbejde inden for social- og sundhedssektoren, som var nødvendigt at organisere, for at kvinderne kunne blive lønarbejdere.

Gennem adgang til lønnet arbejde har kvinderne nok fået mulighed for social frigørelse og dermed et fuldgyldigt socialt medborgerskab, men de har stadig en dobbelte arbejdsbyrde i forhold til omsorgsforpligtigelser i familien og stadig lavere indkomster og dermed lavere sociale ydelser. Dette har igen betydet, at kvinderne har ringere muligheder end mænd for at danne og opretholde autonome familier.

Nye vilkår for social integration – aktiv social deltagelse og medborgerskab

Gennem velfærdsstatens udbygning er der etableret en høj grad af lighed og solidaritet i forhold til samfundets svage grupper. Dette viser sig ved at fattigdom og økonomisk marginalisering har et betydeligt mindre omfang i samfund med stærkt udbyggede universelle forsørgelsesordninger som de skandinaviske velfærdssamfund. Det viser sig også ved at det aktive medborgerskab i form af frivillighed, politisk engagement mv. er mere udbredt i samfund med en stor social og økonomisk lighed som de skandinaviske end i det øvrige Europa.

En vigtig udfordring i et fremtidigt velfærdssamfund bliver imidlertid at skabe rum for det individuelle engagement i mellem-

menneskelige relationer – socialt og kulturelt – samtidigt med, at samfundet og det sociale fællesskab viser solidaritet overfor svage grupper. Det er væsentligt for sikringen af den sociale sammenhængskraft, at der er et mindstemål af økonomisk lighed – gennem social omfordeling af den markedsbestemte indtjening – såvel som lighed i adgangen til uddannelse og til det sundhedsmæssige system.

De seneste årtiers erfaringer med forandringer i velfærdspolitikken har vist at denne nok formår at integrere de sociale grupper *økonomisk*, men kun i begrænset omfang *socialt*. Den voksende marginalisering af sociale grupper i den erhvervsaktive alder taler i denne sammenhæng sit tydelige sprog. Der må etableres nye sociale integrationsformer, som på den ene side evner at modvirke den individualisering, der sker både på markedet og indenfor velfærdsstatens regulering af det sociale liv og på den anden side tager højde for at grundlaget for solidaritet i dag må være langt bredere sociale sammenhænge end arbejdet.

Det er i denne sammenhæng vigtigt at understrege, at adgangen til arbejde i bredest mulig betydning har afgørende indflydelse på individernes sociale integration gennem muligheden for social deltagelse. Her er der imidlertid ikke nødvendigvis tale om lønnet arbejde defineret som en privat kontrakt, men derimod om alle former for arbejde som har værdi for samfundet og som gør at borgerne bidrager til velfærden inden for det sociale fællesskab. Hermed burde frivilligt og ulønnet samfundsarbejde såvel som omsorgsarbejde i og uden for familien være lige så vigtigt for at opfylde de forpligtigelser, som er defineret gennem det sociale medborgerskab.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen Thomas Boje i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Thomas Boje er professor i samfundsvidenskab ved Roskilde Universitetscenter.

Uliggørelse mindsker et ligeværdigt socialt medborgerskab

Da regeringen i 2003 nedsatte den såkaldte velfærdskommission (RKV) havde man håbet på, at den skulle se på, om der var nok velfærd i samfundet og om den kunne forbedres og fordeles på en måde, så de svagere grupper kunne opnå nogle bedre livschancer. Men de forslag, der er fremkommet er snævert økonomiske og skaber mere utryghed omkring nogle medborgeres fremtidige eksistentielle og sociale velfærd.

De fremkomne forslag drejer sig blandt andet om en gradvis afskaffelse af efterlønnen, en hævelse af pensionsalderen fra 65 år til 67 år, en større grad af egenbetaling for serviceydelser og øget privatisering heraf. Disse forslag vender socialt set den tunge ende nedad og vil gå mest udover mennesker, der er fysisk og psykisk nedslidte og socialt dårligt stillede.

Større ulighed i samfundet

Forslagene kommer oveni den uliggørelse, der i de seneste 10 år har fundet sted i samfundet. De rigere samfundsgrupper er blevet begunstiget fjernelse af formueskatten, skattestoppet, som også gælder stop i ejendomsskatten, lettelse af selskabsskatten og skatten på aktieoptioner m.m. De dårligere stillede samfundsgrupper har fået forringet deres levkår ved indførelse af starthjælpen, loftet over kontanthjælpen og ved en regulering af overførselsindkomsterne, der retter sig efter prisstigninger og ikke efter stigning i lønninger.

I 2002 indførte regeringen den særligt lave starthjælp til flygtninge og indvandrere. Denne udgør kun godt halvdelen af kontanthjælpen og er pr. 1. juli 2005 på 4.583 kr. brutto per person pr. måned til betaling af husleje, faste

udgifter og til at leve for (Kilde: Jurainformation).

I 2003 lagde Regeringen sammen med Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og det Radikale Venstre loft over kontanthjælpen. Det betyder, at samlevende kontanthjælpsmodtagere får nedsat deres hjælp med op til 2.700 kr. om måneden, hvis de har været arbejdsløse i mere end seks måneder.

Opdelinger, begrænsninger og liberaliseringstendenser i de tidligere såkaldte universelle velfærdsydelser udskiller i dag mennesker i forskellige klassificeringer og rettighedskategorier. Det forringer nogle borgeres livskvalitet og muligheden for et ligeværdigt socialt medborgerskab.

Arbejdsincitament

Den nuværende regering har begrundet sin fattiggørelse af nogle samfundsgrupper med, at disse skal ansføres til at arbejde ved, at deres

livsgrundlag forringes. Dette kaldes en økonomisk incitamentspolitik. Flere undersøgelser har imidlertid påvist, at denne incitamentspolitik ikke har skaffet flere i arbejde, men i stedet for har forringet nogle menneskers sociale eksistensvilkår dramatisk.

Det har været kendt i flere år, at nogle af de allersvageste, der er på kontanthjælp, ikke kan arbejde, selvom de gerne vil. Socialforskningsinstituttet har undersøgt »arbejdsparatheden« hos mennesker, der over længere tid har modtaget kontanthjælp. Medarbejdere i socialforvaltninger i 38 kommuner er blevet interviewet om disse forhold.

Undersøgelsens resultat er, at kun 10 procent af de, der er på langvarig kontanthjælp, er »arbejdsmarkedeparate«. For mange af kontanthjælpsmodtagerne gælder, at andre problemer end selve ledigheden hindrer, at de kommer i beskæftigelse. Rapporten giver et billede af, hvor mange der har nedsat arbejdsevne som følge af fx helbredsproblemer, misbrugsproblemer, problemer med at omgås andre mennesker, sproglige og kulturelle barrierer og mangel på personlige kompetencer i det hele taget.

En anden undersøgelse fra Socialforskningsinstituttet viser, at loftet over kontanthjælpen, som blev vedtaget i 2003, ikke har fået flere af disse kontanthjælpsmodtagere i arbejde. At flere er blevet fattigere viser sig ved, at hver sjette har undladt at betale husleje. Seks ud af ti har droppet tandlægebesøg. Fire ud af ti har undladt at købe fodtøj. Andre har ikke kunnet betale børnepasning og har ikke haft råd til at holde ferie.

Incitamentspolitik gennem fattiggørelse og forringelse af levekårene for nogle samfundsgrupper, har vist sig forfejlet. Det væsentligste resultat af det bagvedliggende snævre økonomistiske menneskesyn og den gammelliberalistiske opfattelse af menneskelige behov, bliver social handlingslammelse.

Fattiggørelse som udskillelse

Fattiggørelse er med til at forringe menneskers oplevelse og status som ligeværdige medbor-

gere på et hverdagslivsplan. Man føler sig sat uden for normalitetssamfundet og hverdagen er en kamp.

At være fattig har en økonomisk, en social og kulturel samt en følelses- og identitetsmæssig dimension.

Man har ikke råd til at købe sund mad. Man har ikke råd til at bruge telefonen. Man har ikke råd til reparationer, nyanskaffelser eller til forsikringer, hvis noget går i stykker, man har ikke råd til at gå til tandlæge og ikke råd til at købe nyt tøj, m.m. Man generer sig fx over, at man hele tiden må gå med det samme tøj, fordi man ikke har råd til at købe nyt og fordi også tøjvask koster penge.

Den enkelte mangler sociale kontakter og er fattig på oplevelser. Man har ikke råd til at invitere nogen hjem eller til en middag ude. Man har ikke råd til at give gaver og invitere til børnefødselsdage og råd til, at ens børn deltager i fritidsaktiviteter eller, at man som familie kan rejse sammen. Man kommer i underskud for kulturel stimulation. Man har ikke råd til at deltage i kulturelle aktiviteter såsom at gå i biografen, teatret eller tage på udstillinger.

Fattigdom kan give øget afmagtsfølelse. Man mister troen på fremtiden. Ved at leve i fattigdom over tid bliver man socialt handlingslammet i stedet for at blive selvstændig, initiativrig og udadvendt.

Forbrugsevne som udskillelse

Den øgede vægt på forbrugerisme og overforbrug er også med til at udskille mennesker og true medborgerskabet. Forbrugerevnen er i dag blevet en meget vigtigt udskilningsmekanisme. De rige grupperes forbrug er øget. Der købes dyre villaer, dyrt mærketøj, dyre biler og rejser og sommerhuse i ind- og udland, samtidig falder de svagere medborgere helt igennem.

Forbrug som samfundsnorm har næsten afløst arbejdets samfundsmæssige status og skabt en ny gruppe af fattige, mennesker, der ikke har råd til forbrug. For at leve op til den sociale norm for materielt og oplevelsesmæssigt forbrug, og dermed blive opfattet som et

fuldgyldigt medlem af samfundet, skal man hurtigt og effektivt kunne tilegne sig forbrugermarkedets fristelser. I et forbrugersamfund er det »normale liv« forbrugernes. I et forbrugersamfund er det først og fremmest alt det forkerte ved personen som forbruger, som fører til social degradering og isolation. Følelsen af forkerthed og den manglende mulighed for at leve op til forbrugerens pligter, kan give bitterhed over at blive ladet tilbage, lukket ude fra den sociale fest, som andre får adgang til. Det kan give en personlig følelse af utilstrækkelighed med den smerte, der ligger i stempningen og ydmygelsen (Bauman 1998).

Kampen for udbredelse af medborgerskabet

Ved at udskille nogle grupper i samfundet ved eksistentielt lave ydelser, fratager man dem muligheden for en ligeværdig deltagelse i et socialt fællesskab i samfundet og gør dem til afvigere ud fra den gængse standard for »normalt liv« blandt andet forstået som »normalt forbrugsniveau«.

I dag har en udbredt individualisme og tro på markedets magi et godt tag i folk, i hvert fald i politikerne. Borgerne er blevet forbrugere snarere end medborgere – i en samfundsmodel, hvor ganske mange tror, at almenvellet varetages, hvis hver enkelt blot forfølger sin egeninteresse så maksimalt som muligt.

Det sociale medborgerskabsbegreb er i sit udgangspunkt et solidarisk begreb, som går ud fra et positivt menneske- og medmenneskesyn og i sin tænkning har menneskers ligeværdighed som noget centralt. Det sociale

medborgerskabsbegreb er samtidig et normativt begreb. Det handler om positive rettigheder for mennesker i forhold til at være frie, ligestillede, ligeværdige og nyde en sikret social standard, beskyttelse mod overgreb og det gode livs perspektiv.

Det sociale medborgerskab handler også om, hvordan mennesker i samfundet er over for hinanden som medborgere. I dagens samfund, kan der på grund af tankegangen, at den enkelte er sig selv nærmest, være en tilbøjelighed til at glemme, at der i et demokratisk samfund kræves noget af den enkelte som etisk medmenneske og solidarisk medborger. Det faktum, at vi lever i et samfund, hvor vi som mennesker i en vis grad er udleveret til hinanden, fordrer noget af os som medmennesker.

Det handler om at kunne tage medmenneskeligheden på sig selv om det skulle koste en noget af ens velstand at hjælpe den anden og sætte sig selv til side for dette. Demokratiet og medborgerskabet i et samfund udvikles ikke blot af sig selv, hvis der kommer økonomisk vækst og "gang i hjulene«. Selv i tider med stærk produktivitet er mennesker blev understødt, slidt ned og blevet betragtet som midler til at skaffe rigdom til nogle.

Det handler om at gøre evnen til at sætte sig ud over sig selv, til indlevelse, lydhørhed, solidaritets- og medborgerskabsfølelse og etisk refleksion til vigtige værdier i samfundet. Det kan lyde idealistisk og utopisk. Men i dag med den stigende grad af selvcentrering og sig selv nærmest holdning, som samfundet politisk styrer ud fra, er der mere end i mange år behov for at skabe et medmenneskeligt og socialt retfærdigt samfund.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Ann Gamst i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Ann Gamst er socialrådgiver og cand.scient.soc.

Køn, ulighed og velfærd

Der er ingen reel velfærdsdiskussion uden at der bliver sat fokus på køn og ulighed og på forskelsbehandlingen af kønnene, når det gælder den aktuelle og fremtidige fordeling af samfundsressourcerne. Og velfærdsydelse. Kønnen er udslagsgivende for de vilkår, man får i samfundet. Desto mere uro- og tankevækkende er det, at kønnen er fraværende i Velfærdskommissionens velfærdsanalyser.

Det ikke er nemt at tale om køn og velfærd i et samfund, der har den selvforståelse, at køn behøver vi ikke at tale om mere, for nu er der jo lige muligheder for alle. Og ulighed er heller ikke et problem, for ih, hvor er vi alle lige, hvis vi sammenligner os med folk i andre lande!

Der er fortsat ikke ligeløn herhjemme. Ligelønsloven har efter 30 års virke endnu ikke fået rettet meget op på den ringere løn, kvinderne har. Ifølge en fælles analyse fra LO og DA fra 2005 halter kvinderne i gennemsnit stadig 15 procent efter i forhold til mændenes løngennemsnit. Denne forskel kan ikke forkla-

res med, at kvinder og mænd har forskellige uddannelser og beklæder forskellige job. Den er udtryk for ren diskrimination. Både blandt akademikere og butiksassistenten, blandt offentligt ansatte og i det private erhvervsliv ender kvinderne altså med en lavere livsløn end mændene. Hvem sagde ligestilling og velfærd?

Rigtig galt kan det altså gå, når der ikke inddrages et kønsperspektiv i analyser og beregninger af – og forslag til – velfærdsreformer. Hvis økonomerne forestiller sig, at de agerer kønsneutral, er det fordi, de ikke er opmærksomme på, at ethvert tiltag virker forskelligt på de to køn. Fordi vi ikke har samme udgangspunkt, samme samfundsmæssige muligheder og lige vilkår.

Kønnet skal medtænkes

Når vi insisterer på at få inddraget kønnen i enhver debat om velfærd, er det fordi et velfærds-samfund må være funderet på økonomisk ligestilling mellem kvinder og mænd. Det har vi endnu ikke. Det må vi arbejde for. Og det er kun muligt, hvis vi inddrager kønsdimensionen i alle velfærdsforslag og al lovgivning.

Tidsforbrug, arbejdsdeling og magt- og dominansforhold er stadigvæk størrelser, der gør tilværelsen forskellig for de to køn, som ikke har samme forpligtelser eller ens vilkår. Derfor må man forholde sig til ligeløn, livsløn og pensionsligestilling.

Uligeløn

Vi er optaget af, hvad man kan gøre ved uligelønnen og den deraf følgende livslange økonomiske ulighed. En metode, som ret enkelt kunne anvendes indenfor det offentlige og måske også i mange private produktions- eller ser-

vicevirkninger med enkle, overenskomst-baserede lønssystemer, ville være lønudligning gennem lønstop for det lønførende køn, indtil ligelønnen er i hus.... Og glem ramaskriget et øjeblik, til du selv har tænkt over andre og måske bedre modeller til at nå målet om lige løn for lige arbejde og arbejde af samme værdi. Viljen er måske det vigtigste redskab.

Pensionsuligestilling

Vi vil gerne åbne regeringens øjne for, hvordan kønnet spiller ind på de økonomiske muligheder.

Foruden uligelønnen spiller også barsels- og omsorgsfravær ind på den negative side for kvinderne – da lavere løn som bekendt giver lavere pension. Manglende pensionsindbetalinger under barsels- forældre- og omsorgs-orlov resulterer i mindre pension/og lavere livsløn. Og især manglende indbetalinger i de tidlige år af arbejdslivet betyder rigtig store forskelle i pensionsudbetalingerne mange år senere. Endelig har mange kvinder af lyst – ønsket om at være mere sammen med børnene – eller nød – manglen på fuldtidsjob – haft nedsat tid på pensionsfølsomme tidspunkter af deres arbejdsliv. Også det straffes, når alderdommen melder sig, og pensionen skal levere livsgrundlaget.

Dette skal selvfølgelig medtænkes af enhver, der er optaget af at give sit bud på, hvordan vi når et fremtidigt, ligeværdigt velfærds-samfund – også i pensionsalderen.

Godt nok hjalp pensionsreformen i 2000, da pensionsselskaberne blev pålagt at indføre unisex-arbejdsmarkedspensioner for fremtidige pensionskunder, ligesom flere lønmodtagere ved de seneste overenskomstfornyelser omsider fik ret til pensionsindbetaling under barsel. Men pensionsuligestillingen fortsætter jo for alle kvinder med arbejdsmarkedspensioner fra før 2000. De fik ikke ligestillet deres pensionsudbetalinger, selv om de gennem hele arbejdslivet har indbetalt nøjagtig det samme som deres mandlige kolleger. Igen: Hvem sagde ligestilling og velfærd?

Rigtig mange kvinder i Danmark skal altså

fortsat leve på en mindre indkomst, både mens de er i beskæftigelse, og når de bliver pensionister.

Og for alle pensionister af kvindekøn, som har kapitalpensionsordninger, gælder det, at de før eller siden rammes af pensions- og pengeinstitutternes livrenteberegninger, der fortsat er kønsdiskriminerende, fordi de bygger på livstidsberegninger, som i sagens natur må være tilbageskuende og derfor allerede forældede. Men ikke desto mindre bruges de helt lovligt til at udmåle lavere, årlige pensionsudbetalinger til kvinder end de udbetalinger, som mændene får. Og her er vel at mærke tale om kvinder med den samme kapital(pension) som grundlag.

Igen skal kvinder, som måske/måske ikke lever længere end den statistiske middellevetid for mænd, finde sig i lavere udbetalinger hele deres korte eller lange pensionistliv.

Argumentationen om, at man ikke kan gribe ind overfor pensionsselskabernes kønsdiskrimination, fordi det er private pensioner, folk selv har oprettet og indbetalt til, holder heller ikke. De allerfleste pensionsordninger er kollektive og knyttet til arbejdsmarkedet på overenskomstvilkår, forhandlet af arbejdstager- og arbejdsgiver-organisationerne.

Anbefalinger

Vi vil insistere på, at enhver, der skal forholde sig til den fremtidige velfærd, skal 1) registrere den aktuelle ulighed, 2) finde forklaringer på den og 3) komme med politiske anbefalinger, der kan ændre på forholdene.

Vi vil opfordre til, at man finder velfærdsløsninger – også på pensionsområdet – der er baseret på nuancerede kønsanalyser og uden diskriminerende effekt. Og så er det bagefter op til lovgiverne at sikre løsninger, der afskaffer forskelsbehandling, baseret på køn, når det gælder livsløn og pension ved udmøntning af forslagene i praksis.

Derfor er det også en god ide at tænke i *kønsbudgetter*.

Med kønsbudgetter kan der tages højde for den forskellige virkning, politiske, økono-

miske og lovgivningsmæssige tiltag har for kvinder og mænd, og de betyder, at man allerede på planlægningsstadiet kan modvirke forskelsbehandling ved tildeling af resurserne, fremme ligestilling mellem kønnene og skabe social retfærdighed.

I Sverige har den erklærede feministiske regering meldt ud, at statsbudgettet allerede i 2005 skulle gøres til genstand for kønsmainstreaming. Også i Nordisk Ministerråds regi er kønsbudgetter på dagsordenen som et fællesnordisk projekt, og med vanlig beskedenhed har den danske regering meldt ud, at man vil udtage et par ministerielle områder til en forsøgsvis gennemgang for kønsskævheder. Der er foreløbig gennemført et pilotprojekt i Social-

(og Ligestillingsministeriet), hvor man har set på forbruget af satspuljemidler til ældreområdet.

Vi forventer ikke revolutionerende nyt på kønsligestillingsfronten over night, men håber, at vi med vore bidrag i velfærdsdebatten har gjort opmærksom på vigtigheden af at få kønnet tænkt ind i alle politiske handlinger. I Velfærdskommissionens rapport blev kønnet og kønsforskellene ikke taget alvorligt.

Velfærdsreform skal bygge på ligeværd og kønsligestilling. Der skal inddrages et kønsperspektiv i enhver velfærdsanalyse, for at de efterfølgende politiske forslag ikke skal ende med at forstærke en gældende ulighed eller kreere en ny.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Bente Friis og Bente Schwartz i Den Alternative Velfærdskommissionens rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Bente Friis er uddannet journalist og Bente Schwartz er Cand.mag. i psykologi og pædagogik med henblik på voksenuddannelse.

Ingenmandsland

I Danmark lever flygtningene i et ingenmandsland. Gennem de sidste 6 år har jeg undersøgt og behandlet flere hundrede asylansøgere i danske asylcentre og har derved haft min daglige gang i Ingenmandsland. Før var jeg ikke klar over, at vi havde disse territorier midt i Danmark.

Disse asylansøgere kommer fra mange forskellige lande, men indkvarteres i en skøn folkeblending, netop for at de skal lære det. Vi forventer den medmenneskelige respekt uanset hudfarve. I årenes løb har det givet anledning til mange konflikter, idet beboerne, der lever meget tæt sammen og har forskellige normer for, hvordan man bruger et køkken, fælles toilet og bad m.m., ind imellem bliver overbelastet omkring deres tolerance. Til tider har der været mere omfattende konfrontationer, når serbere, bosniere og kroaterer under den jugoslaviske borgerkrig skulle bo sammen efter flugten, mens krigen hver dag kostede ofre i deres familier.

Ved ankomsten til Danmark bliver flygtningen indkvarteret i et modtagecenter, i dag hovedsageligt i Sandholmleiren, idet der kommer meget få nye til.

Her foretages den nødvendige identifikation ved politiet, og der bliver ansøgt om, hvorvidt vedkommende kan få sin ansøgning om asyl behandlet i Danmark efter Dublinkonventionen. Dette tager som regel 6 måneder at afgøre.

Der foretages en helbredsscreening ved sygeplejerske, sundhedsplejerske og læge. Formålet er at afklare, om vedkommende lider af sygdomme, der berettiger ham til undersøgelse og behandling i ventetiden. Udlændingestyrelsen og Dansk Røde Kors Asylafdeling har med Sundhedsstyrelsens velsignelse

besluttet, at asylansøgere med livstruende sygdomme eller smertevoldende lidelser skal have mulighed for behandling. Tror lægen ved asylcentret, at der kan bevilges et sådant undersøgelses- og behandlingsforløb, sender han en anmodning til Udlændingestyrelsen om kaution til betaling af behandlingen. Den endelige afgørelse træffes af en jurist i Udlændingestyrelsen, og lægen kan så i sit lønkammer overveje, om hans lægeetik kan holde til at se på, hvem der ikke får noget tilbud om behandling.

Børnene bliver undersøgt af sundhedsplejersker, som udspørger forældrene om barnets udvikling, vaccinationer, tidligere sygdomme, om det har været udsat for traumer. Derpå følges barnet, efter aftale med Sundhedsstyrelsen, ved årlige undersøgelser ved sundhedsplejerske med måling af vægt, højde o.s.v. – på lige fod med børn ude i samfundet.

Undersøgelser af nyankomne flygtningebørn viser, at over 60% har symptomer, der berettiger særlig opfølgning og tiltag.

Indtil 3 års alderen skal børnene principielt passes af familien, næsten altid moderen, uanset hvor dårligt fungerende denne omsorg måtte være af forskellige grunde, svær traumatisering o.s.v. Efter 3 års alderen får barnet et tilbud om ophold i centrets børnehave, hvor der almindeligvis kun er dansksproget personale, og fra skolealderen begynder barnet i asylcentrets skole. Skolegangen suppleres ofte med forskellige interne klubaktiviteter.

Brud på internationale konventioner og dansk sociallovgivning

Ifølge de internationale konventioner, vi har underskrevet, og den danske sociallovgivning skal enhver kommune, der huser et asylcenter, holde øje med, at børnene ikke udsættes for omsorgssvigt, at de får tilgodeset behovet for undervisning og udvikling – og at børn med følger efter traumatiske begivenheder tilbydes rehabilitering i hensigtsmæssige rammer.

Men derved har man sat ræven til at vogte gæs, idet de fleste kommuner ikke overholder denne forpligtelse, som vil give dem ekstra arbejde og måske udgifter. Mange medarbejdere i asylcentre er uvidende om konventionernes indhold.

Asylansøgerses psykiske deroute

De voksne asylansøgere har nok at bekymre sig om, eksempelvis at afgørelsen af deres ansøgning om ophold kan tage meget lang tid. De kan komme ud for dårlig tolkning under afhøringerne og under mødet i Flygtningesnævnet, og alt i alt får de indtryk af lemfældighed og manglende interesse i at opretholde en fundamental retssikkerhed. For nogle er afgørelsen forbundet med liv og død, og langt de fleste har undervejs store bekymringer om efterladte i hjemlandet.

Der ses med øget ventetid flere tilfælde af depressioner, psykoser og KZ-syndromer. Disse invaliderende psykiske lidelser kunne formentlig ofte afværges ved en hurtig og fair sagsbehandling. Hverdagen er indrettet, så den medvirker til dette nedbrud af menneskers personlighed, først og fremmest isolationen fra samfundet udenfor, og selv om der er iværksat sprogundervisning og forskellige interne arbejdsopgaver, har det kun symbolsk betydning for bedringen af deres hverdag.

Dertil kommer deres sorg og bitterhed over at være udelukket fra det udviklende liv, de ser udfolde sig uden for Ingenmandsland. Vi har, mens de var i vores varetægt, forkrøblet mennesker, der kom hertil for at redde livet.

Heldige og uheldige asylansøgere

Nogle få får asyl, men de er sjældne fugle, og andre får humanitær opholdstilladelse, når det totale personlighedssammenbrud er en realitet, og både voksne og børn er rene ringvrag.

Flygtninge, der har fået asyl eller humanitær opholdstilladelse bliver fordelt til landets kommuner ud fra en ideologi om, at de er en fælles byrde for danskerne, og at de derved bedre bliver integreret i samfundet. Her venter nogle i angstfyldt spænding ofte i flere år på, om de kan få familiesammenføring med en efterladt ægtefælle eller børn, som har levet under farlige omstændigheder i årevis. Dette er selvsagt endnu en belastning. Samtidig skal man klare sig på starthjælp, der skal fremme lysten til at blive selvforsørgende, men i praksis forhindrer, at de kan koncentrere sig om at lære dansk og blive i stand til at klare sig i samfundet. Hver måned mangler de penge til de mest nødvendige ting, og forbliver i et nyt Ingenmandsland.

Tilbage på asylcentre sidder aktuelt mellem 2- og 3000 flygtninge, hvoraf en del har fået det endelige afslag og nu er på motivationsfremmende foranstaltninger. Disse flygtninge får ikke udbetalt penge overhovedet og kan derfor ikke tage nogen bus derfra, hvis de trænger til at se verden uden for Ingenmandsland.

Vores forsøg på at skubbe de mennesker, der er i nød, ud over »kanten« giver måske en øjeblikkelig lettelse – men snart melder sig tanken: hvem bliver den næste. Når den sidste flygtning, den sidste indvandrer o.s.v. er sendt ud af landet, hvem skal så være syndebug?

Forslag til en hurtig afvikling af Ingenmandsland

1. Asylcentre bør drives i åbenhed, som det nu sker et par steder i Jylland i, hvor kommunerne har påtaget sig opgaven. Den lokale borger bør have mulighed for at komme med sit velmente bidrag til at sikre asylansøgere så almindelig og helbredende en hverdag som muligt.

2. Børnene skal sikres udviklingsmæssigt på lige fod med danske børn, d.v.s. have den fornødne støtte til deres udvikling, hvis forældrene er for medtagne til alene at have ansvaret. I skolealderen skal de i almindelige skoler og unge mennesker bør have meningsfyldt og aldersrelevant beskæftigelse.
3. Den juridiske sagsbehandling bør trækkes ud af lukkede rum uden offentlig indsigt. Åbenhed og større mulighed for sagsprøving ved almindelige domstole er vejen frem. Området må sikres demokratisk overvågning.
4. Behandlingen af sager om humanitær opholdstilladelse bør professionaliseres med et forsvarligt helbredserklæringsmateriale og den nødvendige viden i Ministeriet om sygdomstilfælde, deres behandling og prognose.
5. Udlændingeloven bør snarest revideres, så den ikke frister embedsmænd til at føre en strammere kurs end vælgerne tror, man gør. Vi bør genoverveje indførelsen af de facto-flygtningestatus, da det især er denne gruppe ansøgere, der i dag er kommet i en umenneskelig situation.
6. Medarbejdere i Udlændingestyrelsen skal uddannes til at kunne udspørge på en måde, der sikrer, at asylansøgeren tør komme frem med pinefulde dele af sin sag. Arbejdsforholdene bør på så vanskeligt et område forbedres, så det bliver attraktivt for dygtige og erfarne jurister at arbejde i styrelsen.
7. Der bør oprettes et institut til uddannelse, forskning og vidensindsamling af alt, hvad der er relevant og nødvendigt, for at vi kan komme i gang med en reel helbredsbevarende asylfase, efterfølgende integration, assimilation og hvad der ellers findes af alternativer til Ingenmandsland.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen Bente Rich i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Bente Rich er speciallæge i børne- og ungdomspsykiatri, MPA.

Børnevelfærd – og ingen børnepolitisk konsekvens

Børn fylder ikke meget i diskussionerne om fremtidens velfærdssamfund. Det er tankevækkende, fordi børn er en integreret del af både nutidens og fremtidens velfærdssamfund. Det er børnene, der skal tages hånd om i daginstitutioner, mens forældrene er på arbejdsmarkedet, det er de mest udsatte børn, der skal støttes og dermed »belaste« det sociale budget, det er dagens børn, der i fremtiden træder ind på arbejdsmarkedet. Børn er inde i velfærdsperspektiverne fra enhver tænkelig vinkel – også for de forældre, der knokler på arbejdsmarkedet. Derfor er det vigtigt også at bringe børnene ind i velfærdsdebatten.

Hvad er velfærd for børn?

I sin centrale kerne er velfærd for børn knyttet til begreber som behovsopfyldelse, trivsel, socialt netværk og kognitiv udvikling. Børn er både sårbare, hvis velfærden ikke er optimal – og samtidig tilpas robuste til at kunne overvinde mangler, der ikke overstiger en

vis tærskel. Det afgørende er, at vi i dag har en grundlæggende viden om, hvad kravene er til børns velfærd og at de kan omsættes til samfundsplan- til en børnepolitisk vision:

- Fleksible barsels- og orlovsordninger for småbørnsforældre, herunder omsorgsdage for forældre op gennem barndommen
- Forebyggende indsats på både social- og sundhedsområdet, herunder opfølgende og støttende indsatser
- Dagpasningsmuligheder med vægt på kvalitet
- Skoletilbud med vægt på rummelighed og alsidig udvikling
- Hjælp til børn ved familiesammenbrud
- Konsolidering af børns rettigheder, lovgivningsmæssigt og i praksis
- Beskyttelse mod udnyttelse og overgreb (fx seksuelle overgreb, vold, mobning)
- Målrettet indsats over for børn i risikogruppen (fx »negativ social arv«, fattigdom) og særligt udsatte børn (fx traumatiserede børn).

Men lever vi op til denne vision hvad angår børns velfærd?

Er den børnepolitiske linje knækket?

Der blev i 1990'erne taget en række initiativer til at iværksætte en sammenhængende børnepolitik.

Med regeringsskiftet i 2001 blev denne linje usikker eller direkte brudt. Det skete ved at nedlægge en række af de koordinerende udvalg på børneområdet: Det Tværministerielle udvalg for børn, Regeringens Børneudvalg og

Kulturens Børn. Nogle af opgaverne blev lagt over i andre organer, andre blev anset for overflødige ud fra deisen om at komme »smagsdommerne« til livs. Andre undgik nedlæggelsen men blev kraftigt beskåret – som fx Børnerådet. Disse ret drastiske ændringer betyder ikke nødvendigvis, at den positive udvikling er stoppet, den kan være gået ad andre veje eller formuleret med andre strategiske mål. Men er den det?

Blandt de mere markante initiativer, der er iværksat inden for de seneste 3-4 år skal nævnes:

- Indførelse af en barselsorlov på 12 måneder med samtidig afskaffelse af forældreorloven (2002)
- ændringer på daginstitutionsområdet med hensyn til udvidet mulighed for hjemmepasning, ophævelse af anciennitetsprincippet på ventelisten og indførelse af læreplaner
- indsatser for udsatte børn vedr. den sociale arv (2003), seksuelt misbrug, unge på sikrede institutioner og anbringelse uden for hjemmet (2004/2006)

På nogle af disse områder er der tale om en klar forbedring. Det gælder mht. fordobling af længden af barselsorloven og vedtagelsen af en reform på anbringelsesområdet. På andre områder er der snarere tale om tilbageskridt: lempelsen af kommunernes pasningsgaranti (tilskud til hjemmepasning), arbejdsløses børn kan sættes bagest i køen til en plads i institutionen (ophævelse af anciennitetsprincippet), unge ned til 12 år på sikrede institutioner. På atter andre områder har indsatsen været svag, det gælder fx handlingsplanen mod seksuelt misbrug af børn og en styrkelse af hjælpen til børn ved familiesammenbrud.

Det kan dermed være svært at se en linje på det konkrete børneområde, der kan afsløre om der er tale om at bevare sigtet og udviklingen frem mod en egentlig sammenhængende børnepolitik.

Udviklingen på børneområdet gennem de sidste 3-4 år skal imidlertid også medinddrage

den brede social- og økonomiske udvikling, der er gennemført i samme periode. Og her er der især et markant træk, der springer i øjnene, nemlig indførelsen og den stadige fastholdelse af et skattestop.

Skattestoppet har for mange kommuner haft den afledte konsekvens, at der er tale om klar økonomisk tilbageholdenhed. Det har i mange tilfælde direkte ramt børneområdet – og her er det ofte enten skole- eller daginstitutionsområdet, der holder for. Blandt andet har nogle kommuner foretaget merindskrivning i daginstitutioner eller de har ændret på aldersgrænserne for børns ophold i vuggestue og børnehave – i en kommune er grænserne fx ændret fra den hidtidige grænse på 3 år til 2 år og 10 måneder. Da vuggestuen har højere normering end børnehaven er konsekvensen en besparelse. En tredje udvej har for en del kommuner været at sammenlægge forskellige institutionstyper, fx børnehave med SFO. Skattestoppet er formentlig ikke tænkt som børnepolitik – men virker sådan med sin afledte praktiske konsekvens for børn. Og den konsekvens er en tydelig forringelse af vilkårene.

Vurderet så langt kan man uden større usikkerhed sige, at den børnepolitiske linje enten er stoppet op eller at den er vejet til fordel for økonomiske prioriteringer. Effekten af den samlede politik er generelt set til ugunst for børn.

De udsatte børn

Men hvordan ser situationen ud for de mest udsatte børnegrupper?

Den lave startydelse til flygtninge har klare konsekvenser for de børn, der – måske endda over en længere periode – skal leve på de stærkt begrænsede betingelser som niveauet for starthjælp sætter. Og uanset der er tale om en minoritet i forhold den store gruppe af danske børn, så er det udtryk for en særlig børnepolitisk markering, vendt mod de særligt svage børnefamilier. Til illustration af det niveau, der er tale om, kan nævnes, at hvor en gennemsnitligt dansk familie med et barn har

et budget på kr. 8.447, har en flygtningefamilie med et barn kr. 5.385 til rådighed månedlig (på 2003 niveau) – og beløbene for de tilsvarende familier med to børn er henholdsvis kr. 10.312 og kr. 6.556

Når man betænker flygtninges stærkt begrænsede muligheder for at få et job på arbejdsmarkedet virker starthjælpen stærkt diskriminerende – og den har klare konsekvenser for børnene i de berørte familier. For mange er der tale om forhold, der er i nærheden af fattigdomsgrænsen – eller direkte under EU's fattigdomsgrænse). Det gælder især, når der er tale om familier med tre børn.

For de børn, der befinder sig i flygtninge- og asylcentre er situationen særlig horribel. Det er børn, der ofte har været udsat for traumatiske oplevelser, men hvor de ikke modtager tilstrækkelig og hurtig hjælp af de danske myndigheder.

Undersøgelser fra de seneste år viser, at mellem 5 og 10 pct. af børnene lever i relativ fattigdom. Det er udtryk for ulighed i samfundet. Denne ulighed har i de senere år været stigende. Der er således med de seneste forlig på arbejdsmarkeds- og socialområdet sket en forringelse af situationen for de dårligst stillede familier på kontanthjælp. For omkring 30.000 børn skønnes denne situation at være permanent.

Familierne rammes ikke kun materielt – den rammes menneskeligt. Dermed rammes børn-forældre forholdet på en livsnerve: forældrene bliver mere distancerende, irritable, straffende fysisk, mindre lydhøre, bortfald af støtte. Fattigdommens psykologiske konsekvenser virker ud fra den relative fratagelse af muligheder, der igen giver relationerne i familien et knæk. Og lang tid med relativ fattigdom sætter sig ofte spor resten af livet.

Det drejer sig derfor om at fastholde de basale træk i velfærdssamfundets sikkerhedsnet for børn.

Vi står over for den store udfordring at skabe en sammenhængende børnepolitik, der har en klar profil i forhold til de udsatte børn: hvem hjælper – og hvordan?

De tre sikkerhedsnet i børns liv

Vi skal fastholde og udbygge de tre vigtige sikkerhedsnet i børns liv.

De tre sikkerhedsnet er sundhedsplejen og den tidlige forebyggelse, daginstitutionsområdet, og endelig skolen som velfærdsbaseret institution. Der er ikke bevidst skåret ned, men konsekvensen af de senere års økonomiske politik har været, at der er tale om en udsultning af de tre sikkerhedsnet. Men kan ikke seriøst hævde at gøre noget for at bryde den sociale arv, og så samtidig begrænse muligheden for at intensivere den tidlige forebyggelse. Det kan være en indsats for at være opsøgende i forhold til de omkring 10 procent af forældrene, der ikke møder op til fødselsforberedelse, der ikke indgår i et konstruktivt samarbejde med sundhedsplejersken, der ikke får en plads i vuggestuen, fordi moderen er arbejdsløs, og hvis barnet får en plads, så møder forældrene ikke op til forældremøder, der ikke aktivt støtter barnet i skolearbejdet, der ikke er med til arrangementerne, der ikke....osv. Det er en lang kæde af manglende deltagelse og manglende aktiv støtte til barnet – og det er forældre, der ofte selv føler sig presset ud eller ikke magter at leve op til kravene og forventningerne.

En aktiv og fremadrettet velfærdspolitik for børn skal udbygge disse sikkerhedsnet. Her ligger den store mulighed for tidligt at sætte ind og forhindre en fejludvikling.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Per Schultz Jørgensen i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Per Schultz-Jørgensen er professor emeritus, cand.psych. og dr. phil.

En moderne familiepolitik – fra debat til løsning

En moderne, bæredygtig familiepolitik er en hjørnesten i udviklingen af velfærdsstaten. Balancen mellem arbejdsliv og familieliv handler i høj grad om at sikre og videreudvikle velfærdssamfundet. Den danske velfærd skal baseres på de menneskelige ressourcer, som igen skal fremme udviklingen via engagement, virkelyst og udsyn. Den næste generation skal ikke kun lære en lang række faglige discipliner, den skal også gøres klar til at videreføre det danske samfund, forstået som et demokratisk fællesskab.

Den fleksible familie

Familie er mange ting: kernefamilien, sammenbragte familier, enlige med børn, ældre m.v. Fælles er, at man har en familielignende relation. Familiens tilstedeværelse og støtte i op- og nedgangstider, viser sig at være en af de vigtigste grundpiller for at få et socialt tilhørsforhold.

Familien har gennem tiderne vist sig fleksibel og tilpasningsparat. I takt med ændringerne på arbejdspladserne (fleksibelt, grænseløst arbejde, længere åbningstider i butikker m.v.) flytter arbejdet tættere på den enkelte og med ind i hjemmet. Arbejde og familie kæmper om den samme tid. For at tilpasse sig, og nå det hele er flere og flere af familiens arbejdsopgaver og fælles holdpunkter blevet uddelegeret: rengøring, madlavning, sport, sociale sammenkomster, pasning.

Men ikke alle opgaver og alt ansvar kan uddelegeres. Ansvar for opdragelse, kærlighed og den nærværende omsorg er stadig forældrenes. Med den stigende andel af kvinder på arbejdsmarkedet oplever mange børnefamilier en konflikt mellem arbejde og omsorg. Med tilkomsten af nye forælderroller oplever også

faderen en konflikt mellem arbejds- og familieliv, for fædre ønsker i stigende grad at deltage i deres børns opdragelse.

Familien er presset. Statistikken taler for sig selv. Den gennemsnitlige husstandsstørrelse er fortsat faldende. Antallet af skilsmisser og enlige forældre vokser. 40% af alle ægteskaber opløses. De danske børnefamilier har en af de højeste antal arbejdstimer per familie. Det er et paradoks, at netop i den tid hvor familien skal etableres og børnene vokse op, har mor og far mest travlt på arbejde.

Vi er nødt til at tænke anderledes i fremtiden. Tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet skal kunne ske gradvist. Begrebet Worklife balance (balance mellem arbejde – liv) er til gavn for alle grupper, og er en måde at påvirke beskæftigelsen på, og at give familien mulighed for et sammenhængende liv på.

Fremtidige risici uden en moderne familiepolitik

Der er mange risici, som familien udsættes for, hvis vi ikke handler. Stress er således blevet en

folkesygdom. Vi ved fra adskillige undersøgelser, at en hovedkilde til stress er ubalance mellem arbejdsliv og familieliv. Vi ved også, at det nye arbejdsliv er med til skabe stress. På samfundsplan finder du stress og ubalance i mange erhverv: Sygeplejerske, lærer, ledere m.v.

Men det kritiske, er at børn får stress. Stress smitter – samfundet presser, arbejdspladserne presser, børnefamilierne er stressede, børn bliver stressede. På den måde får vi en samfundsmæssig negativ spiral.

Det er derfor vigtigt, at vi får skabt en sund arbejdspladskultur, der ikke giver stress og udbrændte mennesker, og som tager hensyn til, at mennesker har forpligtigelser uden for arbejdet. Vi skal også have »genindført« familie som den base, den har for den enkelte og udviklingen af samfundet.

Balance mellem arbejde og fritids- familieliv

Balance mellem arbejde og familie-fritidsliv er en vinder for alle parter. Men når normer, holdninger og større samfundsmæssige rammer skal ændres, er staten en vigtig spiller og interessant. I Danmark har vi børneinstitutioner. Men nogle af de spørgsmål, der rejser sig er retten til selv at passe barnet i de første år. Her støder familier på økonomiske forhindringer via blandt andet skattelovgivning og den generelle meningsdannelse af, hvad der passer sig. Balancespørgsmålet forventes rejst som en del af de kommende overenskomster på arbejdsmarkedet. Hermed bliver det til et forhandlingsspørgsmål.

Men spørgsmålet er et emne, der er for vigtigt til kun at være et overenskomstsspørgsmål, da vi hermed ikke løser de største udfordringer:

- At sikre velfærdsstatens udvikling.
- At sikre børnene en robusthed og et børneliv, der gør dem i stand til at møde samfundet og arbejdsmarkedet.
- At sikre familien en basal robusthed, over for konsekvenserne af den glidning vi er

inde i som samfund, hvor vi skal danne nogle nye rammer for familien og arbejdslivet.

- At undgå stress og udbrændte mennesker.
- At kunne varetage den fremtidige forsørgerpligt.

En moderne familiepolitik

Det er statens interesse at sikre sig, at landet har den menneskelige kapital til at føre samfundet videre. Derfor skal staten have en moderne, bæredygtig familiepolitik. Alle tiltag skulle gerne have en positiv effekt på familiens struktur og ressourcer. Udover dette er delmålet også, at Familienministeriet er en naturlig interessepartner i andre politiske områder, som ligestilling, socialpolitik, beskæftigelsespolitik med mere.

Udover dette er det nødvendigt, at en moderne familiepolitik bryder med normen om at hellige alt, der har med arbejdsmarkedet at gøre, til arbejdsmarkedets parter. Derfor indeholder familiepolitik også en målrettet politisk indsats overfor virksomheder med det formål at skabe bæredygtige arbejdspladser med rum for et liv uden for arbejde.

Familiepolitikken skal hjælpe børn og unge til at få den bedste start i livet og hjælpe dem til at udvikle sig og til at få en god base fra barndommen til alderdommen. Derfor er det nødvendigt at give alle forældre bedre og udvidede muligheder for at balancere arbejde og familieliv. Familiearven er afgørende for dine livschancer i Danmark – ikke dine evner, siges det. Med dette i mente, er en stærk familiepolitik særdeles nødvendig. En politik, der også kan hjælpe de svageste familier, og påvirke holdningen til at få og have børn. Vi må have alle med. Familien har behov for beskyttelse mod lange arbejdstider, stressede arbejdsbetingelser m.v. Den har brug for institutionspladser og andre former for offentlige services. Men der er også et behov for, at familiepolitikken kan målrettes mod forskellige livsfaser.

Eksempelvis er mange politikker og pro-

grammer målrettet de første måneder/år af børnenes liv. Men der er andre faser i børns liv, hvor der sker store forandringer, og hvor der er behov for at forældre er til stede. Det kan være i indskolingsperioden, men også senere.

Fra debat til løsning

Debatten om arbejdsliv og familieliv er helt central. Det handler ikke »bare« om mere tid til fritid og forlystelser, men om den næste generation og ansvaret for det danske demokrati og velfærd. Desværre har frygten for mangel på arbejdskraft gennem adskillige år blokeret for en seriøs debat om familiernes muligheder for at prioritere familielivet. Tidens omsiggribende forbrugsfest har måske også bidraget til, at mange unge familier har prioriteret arbejdspladsen højest.

Begrebet bæredygtighed, som vi især kender fra miljøområdet, kan glimrende anvendes som målestok for, hvad forskellige tiltag indebærer. Når der indføres nye reguleringer på arbejdsmarkedet, f.eks. i form af ændrede timelønsregler, vil det have konsekvenser for familielivet, når skatteministeriet indfører nye tiltag som f.eks. beskæftigelsesfradrag, har det også konsekvenser for familiens valg og prioriteringer. Når boligmarkedet udvikler sig, flytter familier og virksomheder, og det påvirker familielivet osv. Vi skal tænke i bære-

dygtighed når vi træffer beslutninger i fremtiden.

Der skal også et børneperspektiv ind i debatten. Mange forældre jagter det perfekte liv, og børnene skal hjælpe med til at realisere det, f.eks. gennem at være så dygtige, at de hurtigere »kan vænnes fra«. Dygtige børn, som kan selv, er bekvemt, både for ambitiøse forældre og sultne virksomheder. Men det er ikke børnenes behov, og derfor heller ikke samfundets.

Børn har først og fremmest brug for trykthed, nærhed og omsorg, for at kunne udvikle selvværd og lyst på livet. De har ikke brug for at blive presset til hele tiden at tage mere ansvar. Verden skal doseres i passende portioner. Vi mener, at både forældre og virksomheder bør diskutere, om vi ikke kan give vores børn bedre forudsætninger, end de har for nærværende.

Erhvervsledere og kommende ledere bruger mentorer, som kan lære fra sig til næste generation. Omvendt er det med børnene. Børn skal selv lære sig livets vej. Men de har brug for forældrene som deres mentor.

Det er et fælles samfundsmæssigt ansvar at løfte de familie-, sociale-, og samfundsmæssige udfordringer. Dette gælder både arbejdsgivere, arbejdstagere, deres respektive organisationer, kommuner og stat.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Helle Rosdahl Lund i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Helle Rosdahl Lund er cand.merc og initiativtager til Center for Balance mellem arbejdsliv og Familieliv.

Folkesundheden som kriterium på velfærdspolitikken

Mennesker prioriterer et godt helbred meget højt. Det ses som et af de vigtigste kriterier på velfærd. Et anstændigt velfærdssamfund kendes på de vilkår som det skaber for mennesker med alvorlig sygdom og handicap. Desuden stråler mange af velfærdspolitikkenes indsatser for opvækst, uddannelse, beskæftigelse, økonomi, bolig, miljø og sundhedsvæsen sammen i en effekt på folkesundheden, som dermed er et interessant kriterium på samfundsudviklingens kvalitet.

Set fra et internationalt perspektiv er billedet af folkesundheden i den danske velfærdstat ikke entydigt. Målt med befolkningens egen vurdering af dets helbred er vi top. Andelen som oplever dets helbred som godt er i Danmark 75%, mens det i de 15 gamle EU lande i gennemsnit er 61%. Samtidig viser mere objektive mål på folkesundheden imidlertid, at Danmark slæber kraftigt efter de andre EU lande. Middellevetid i Danmark er nu oppe på 77,5 år, men det er stadig, sammen med Portugal, lavest i Vesteuropa og 2-3 år kortere end både Sverige og Italien. Samtidig viser den

medicinske statistik over sygdomsbyrden, at den danske befolkning er relativt hårdt plaget af sygdom og nedsat funktionsevne sammenlignet med andre Vesteuropæiske befolkninger. Sygdomsbyrden domineres af nogle få store folkesygdomme (tabel 1).

Alvorlig depression er den sygdom som har den største sygdomsbyrde i alle de nordiske lande. 3% lider af depression, og sygdommen har voldsomme effekter på livskvalitet og arbejdsevne. Hjertesygdom er stadig den næststørste gruppe i mange lande trods kraftigt forbedret overlevelse. I Danmark er rygerlunger steget voldsomt i de senere år og repræsenterer nu den næststørste gruppe. Alkoholisme udgør også en stor gruppe, særligt i Danmark. Sammen med demens og depression er psykiske diagnoser således en tung del af sygdomsbyrden.

	Danmark	Sverige
Depression	11,8	10,9
Rygerlunger	10,7	3,2
Hjertesygdom	8,6	9,1
Apopleksi	6,6	4,9
Alkoholisme	6,6	4,1
Lungekræft	4,8	2,5
Alzheimer o.a. demens	4,5	4,9
Hørenedsættelse	4,4	4,4
Alle sygdomme og skader	140,2	107,7

Tabel 1: Sygdomsbyrden (DALY per 1000 indbyggere) for de 8 største sygdomme i Danmark sammenlignet (aldersstandardiseret) med Sverige 2002. Kilde: European Health Report. København. WHO 2005.

Økonomi og helbred

Økonomi og helbred er stærkt knyttet sammen. God økonomi er en vigtig forudsætning for et godt helbred og omvendt. Dette gælder både for individer og for samfund. Effekten på helbredet af en forbedret indkomst er stærkest for de, som har en lav indkomst. En mindskning af indkomsten med et givet beløb blandt de med høj indkomst forværrer således deres helbred mindre, end den forbedring som kan vindes på en indkomstforøgelse af samme størrelse blandt de med lav indkomst. Det indebærer, alt andet lige, at et samfund med små indkomstuligheder kan forventes at have bedre folkesundhed og længere middellevetid, end samfund som har store indkomstuligheder.

Relativ fattigdom udgør en alvorlig sundhedsrisiko – også i rige lande. Megen forskning taler entydigt for, at ikke mindst børnefamiliers økonomiske vilkår har stort betydning for helbredet også senere i livet. Danmark har dog endnu en særdeles lav børnefattigdom.

En ineffektiv sundhedspolitik

Danmark har i et internationalt perspektiv fremragende økonomisk vækst, høj beskæftigelse, store indkomstoverførsler, små indkomstuligheder og lav fattigdom. Alt dette ved vi, er vigtige forudsætninger for en god sundhedsudvikling. Desuden afsætter Danmark i lighed med mange andre lande 8-9% af Bruttonationalproduktet til et sundhedsvæsen som foreløbig er ret lettilgængeligt for alle. Det kunne altså se ud, som om forudsætningerne for en god folkesundhed var tilstrækkelige. Men Danmark er den undtagelse som illustrerer, at velfærdspolitikken er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig forudsætning for en god folkesundhed.

I begyndelsen af 1960erne lå Danmark og Sverige i front både økonomisk og sundhedsmæssigt mens England og særlig Italien lå lidt lavere både økonomisk og i middellevetid. 35 år senere har Danmark og Italien haft en glim-

rende økonomisk udvikling, mens England og Sverige stadig har noget at indhente efter kriser i 1970erne respektive 1990erne. Sundhedsmæssigt har både Italien, Sverige og England formået at omsætte sin økonomiske udvikling til sundhed i meget højere grad end Danmark har. Stigningen i middellevetid har været mere end dobbelt så stor end den har været i Danmark. Italien og England har ikke haft universelle omfordelende velfærdsstater, men har alligevel kunnet skabe en god sundhedsudvikling. Velfærdspolitik er altså ikke i sig selv en tilstrækkelig forudsætning. Der kræves en kraftfuld og koordineret sundhedspolitik.

En afgørende faktor i Danmark har uden tvivl været en relativ ansvarsløs politik i forhold til afhængighedsskabende stoffer som tobak, alkohol og narkotika. Stærke industrielle interesser i både tobaks-, alkoholindustri, og landbrugets store fedtproduktion har også været medvirkende. Denne politik har fremmet en vis adfærd som også har sociale og psykologiske årsager, som skaber de voksende sociale økonomiske forskelle i sundhedsadfærd som vi ser i dag. De sundhedsfremmende mekanismer som velfærdspolitikken skaber, har ikke været stærke nok til at modvirke dette.

Ulighed i sundhed

Helbred og indkomst er måske de to vigtigste velfærdskomponenter i menneskers liv. Det er derfor et af de alvorligste velfærdsproblemer at mangler på begge to i så høj grad optræder hos samme mennesker. Vi har en udtalt social og økonomisk ulighed i helbred. Uligheden er vokset de sidste 25 år. Folkesundhed er ikke alene summen af individernes helbred men handler også om fordelingen af sundhed mellem grupper i befolkningen. En 30-årig med lang uddannelse kan i gennemsnit se frem til 35 år med godt helbred, mens en med en kortere uddannelse kun kan se frem til 24 raske år.

Alle lande har social ulighed i helbred, men den er ikke lige stor i alle lande, og den forandres over tid. Danmark har ligesom flere andre lande voksende socioøkonomisk ulig-

hed i sygelighed og dødelighed. Trods små indkomstuligheder er uligheden i helbred ikke mindre i Danmark end i andre lande. Det beror bl.a. på, at det er meget andet end indkomsten, som skaber ulighed i sundhed.

Velfærdspolitikken kan ændre den udvikling, som skaber ulighed i sundhed på fire punkter

- Uddannelse er afgørende for menneskers livsudsigter og helbred, men den sociale arv betyder, at unges uddannelsesvalg og -muligheder påvirkes af forældrenes økonomiske, sociale og kulturelle ressourcer. Mange års uddannelsesreformer har ikke formået at bryde dette, men aktuelle analyser taler for at de skandinaviske lande har kunnet mindske effekten noget, når man sammenligner de årgange som fødtes i 1970'erne med de som fødtes i 1940'erne. Den lave børnefattigdom og gode adgang til daginstitutioner for de yngre årgange har muligvis været en afgørende faktor.
- Politik gør en forskel, når relationen mellem menneskers sociale position og deres risiko for sygdomsfremkaldende levevilkår og forbrug, skal brydes. Familiepolitik, som

mindsker børnefattigdom i socialt udsatte hjem, arbejdsmarkedspolitik, som mindsker arbejdsløshed blandt kort uddannede, og arbejdsmiljølovgivning, som fjerner risici på udsatte arbejdspladser, bidrager til at mindske den sociale ulighed i sundhed.

- Sygdom opstår ofte af samvirkende årsager i miljø og adfærd, som især ophobes hos mennesker med kort uddannelse, lav indkomst osv. Velfærdspolitiske indsatser for større lighed i børns sociale situation og deres muligheder i uddannelsessystemet er derfor centrale.

Mulighederne for at fortsætte et arbejde efter sygdom er f.eks. meget afhængig af menneskers uddannelse. Sociale og økonomiske forhold for syge mennesker er derfor helt afhængigt af arbejdsmarkedspolitik, sygeforsikring og niveau på brugerbetalingen i sundhedsvæsenet. Det er i det perspektiv værd at notere, at Danmark har en meget lav beskæftigelse blandt de 5% af befolkningen som opgiver alvorligt nedsat arbejdsevne. Arbejdsmarkedets tolerance overfor mennesker med nedsatte arbejdsevner skal øges.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Finn Diderichsen i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Finn Diderichsen er læge og professor ved Københavns Universitet, Institut for Folkesundhedsvidenskab.

Bedre hjælp til børn med psykiske problemer

Velfærd drejer sig ikke kun om gode boligforhold, sund økonomi, velfungerende hospitaler og sikker transport. Velfærd består også i et godt psykisk helbred, som sætter mennesker i stand til at glæde sig over livet og til at kunne bære den modgang og de kriser, de fleste uundgåeligt møder. Et dårligt psykisk helbred medfører omvendt store personlige belastninger for den enkelte og store udgifter for samfundet til behandling, sociale indsatser, sygefravær, førtidspensioner og tabt arbejdsindsats.

Et godt psykisk helbred er imidlertid ikke noget, der først udvikles, når man er blevet voksen. Det grundlægges allerede ved livets start, hvor de tidlige samspil mellem børn og deres forældre spiller en afgørende rolle for udviklingen af hele barnets – og senere den voksnes – personlighed. I dag har vi meget stor viden om, hvad der skaber en positiv psykisk udvikling, og hvad der vanskeliggør den. Omsorg, stimulering og følelsesmæssig

accept er afgørende nødvendigt for småbørn. Omsorgssvigt, forsømmelse og mishandling kan i løbet af overraskende kort tid forårsage livsvarige skader. Så en nødvendig betingelse for, at voksne kan glæde sig over og profitere af gode ydre forhold senere i livet, er, at de som børn har haft et tilstrækkelig trygt og godt liv.

Behov for en særlig indsats

Har danske børn det da ikke godt? Det er der heldigvis rigtig mange, der har. Men vi ved også, at der er en ikke helt lille gruppe, der ikke har det, og som har brug for en både større og mere effektiv indsats, end man yder i dag. Her kan nævnes:

1. Familier med spæd- og småbørn, hvor der ses tegn på begyndende relationsforstyrrelser eller fejludviklinger. Særlige risikogrupper er fx familier med depressive mødre eller med for tidligt fødte børn.
2. Pleje- eller adoptivbørn, der meget ofte har svære udviklingsforstyrrelser som følge af de forhold, de har været udsat for i deres tidligste år, og som uden behandling tit har svært ved at kunne tage imod den omsorg, deres pleje- eller adoptivforældre giver dem.
3. Børn med begyndende emotionelle vanskeligheder eller adfærdsproblemer. Der kan være tale om en bred vifte af vanskeligheder som fx angst, kontaktproblemer, aggression, indlæringshæmninger eller psykosomatiske reaktioner.
4. Traumatiserede børn. Der kan fx være tale om børn, der har været udsat for svære omsorgssvigt eller seksuelle overgreb, eller om flygtningebørn fra torturramte familier.
5. Unge med begyndende spiseforstyrrelser.

Hvis der skal sættes tal på behovet, kan man henvise til, at udgifterne til vidtgående specialundervisning i skolen de seneste 10 år er vokset voldsomt, så de nu udgør 1,913 mia. kr. årligt. I årene 1995-2003 er antallet af elever, der modtager denne form for specialundervisning, steget med knap 40%.

Det kan være svært at afgøre, om der er sket en reel stigning, eller om man snarere er blevet bedre til at få øje på de børn, der har brug for hjælp; men det er en kendsgerning, at de er der, og at de meget ofte ikke får den nødvendige hjælp. Det er sjældent kun specialundervisning, de har brug for, men man har alt for ofte ikke resurser til at yde en bredere behandlingsindsats. En mere målrettet hjælp til de bagvedliggende problemer ville kunne spare mange af udgifterne til specialundervisning og desuden kunne give en bedre hjælp.

Ca. hvert 10. barn har vanskeligheder i større eller mindre grad. Der er med rette bekymring over, at den negative sociale arv har vist sig vanskeligere at bryde, end man havde håbet og forventet. Der udtrykkes ofte forventninger om, at skoler og daginstitutioner skal kunne bryde den negative sociale arvs onde cirkel for børnene. Men de kan ikke løse børnenes problemer alene. Børn med psykiske vanskeligheder har ikke kun svært ved at lære på grund af manglende stimulering hjemmefra. De kæmper ofte med en række dybtliggende følelsesmæssige problemer i form af angst, indre konflikter, vrede og vanskeligheder ved at indgå i positive relationer til andre.

Det er faktorer, der bunder dybt, og som hænger sammen med familiesituationen. Sådanne problemer kan ikke alene løses ad pædagogisk vej, men kun gennem et intensivt psykologisk behandlingstilbud, som både inddrager børnene og deres familier. Det virker til gengæld også. Det er forskningsmæssigt påvist, at ambulante psykoterapi kan hjælpe også børn med betydelige følelsesmæssige og adfærdsmæssige problemer. Det er også påvist, at længden og hyppigheden af behandlingen har betydning for resultatet, og at det er vigtigt, at børnenes forældre inddrages i den. Selv

om der er tale om langvarige forløb, er det en overordentlig billig foranstaltning i sammenligning med de udgifter, mange af disse børn ellers vil komme til at påføre samfundet.

Nuværende behandlingsmuligheder

På nuværende tidspunkt udgøres behandlingsmulighederne for børn med psykiske vanskeligheder hovedsagelig af socialforvaltningerne, de pædagogisk-psykologiske rådgivninger (PPR) og de børnepsykiatriske afdelinger. Inden for børne- og ungdomspsykiatrien undersøges og behandles en lang række børn og familier, men der kan være mange måneders, helt op til års ventetid. Som følge heraf må behandlingsindsatserne ofte afkortes til langt mindre, end hvad der er behov for. En hel del børn har heller ikke primært brug for psykiatrisk hjælp, men derimod for psykologisk behandling. Og lige præcis her mangler der en meget vigtig brik i systemet, nemlig ambulante psykologiske behandlingscentre.

Hvad er der brug for?

Vi ved, at det er afgørende vigtigt, at der gives tidlig hjælp til de børn og familier, der har vanskeligheder, fordi de allerførste år er af så stor betydning. Der er store menneskelige og økonomiske gevinster ved at gøre en systematisk tidlig indsats for forebyggelse og behandling på børneområdet. Den hjælp, der tilbydes, skal derfor være lettilgængelig for børnefamilierne, og ingen bør udelukkes af økonomiske årsager. Der er brug for et landsdækkende net af ambulante psykologiske rådgivninger, som familierne kan henvende sig til uden henvisning, og som bør være gratis.

Det vil være oplagt at knytte sådanne centre til de nye storkommuner, idet et befolkningsunderlag på ca. 50.000 pr. center vil være passende. Det er dog samtidig vigtigt, at centrene er uafhængige i forhold til andre besluttende instanser, som fx socialforvaltningerne. Det er vigtigt, at der kan tilbydes forskellige former for hjælp, afhængig af familiernes problemer. Det er vigtigt, at centrene er ledet af specialist-

uddannede psykologer. Visitation og behandlingsplanlægning kræver stor psykologisk ekspertise og kan ikke udføres af faggrupper med mindre kompetence.

En god model kan findes i Norge, som har udbygget de ambulante psykologiske behandlingstilbud for børn og unge. 96% af de børn og unge, som har et behandlingsbehov kan nøjes med ambulante hjælp derfra. Et sådant veludbygget ambulante psykologiske behandlingstilbud vil i betydelig grad kunne lette presset på både de børne- og ungdomspsykiatriske afdelinger, på PPR og på socialforvaltningernes udgifter til anbringelser og andre foranstaltninger.

Har vi råd til en sådan indsats?

Det er klart, at oprettelse og drift af sådanne centre vil medføre udgifter. På længere sigt vil der dog snarere være tale om besparelser. En undersøgelse har fx vist, at man kan få gennemsnitlig 3,5 års ambulante psykoterapi for samme pris som 13 dages indlæggelse på børnepsykiatrisk afdeling. Ingen af de behandlede børn fik senere brug for indlæggelse, hvad nogle af dem utvivlsomt ville have haft ellers. Døgnbehandling er meget dyr og har en række negative sidevirkninger. Den bør reserveres til de få børn, for hvem den er helt nødvendig.

I virkeligheden er der brug for en generel oprustning af indsatsen overfor børn med psykiske vanskeligheder, som ikke kun drejer sig om behandling. Der er ligeledes brug for en styrkelse af forskning, uddannelse og formidling af information. Der er brug for en kortlægning af, hvilke problemer børnene faktisk har, hvordan de er fordelt, hvordan de bedst opspores, og hvordan de forskellige indsatser virker.

I Danmark er specialistuddannelserne for psykologer i fx psykoterapi og børnepsykologi udelukkende private og privat finansierede, hvad der betyder store udgifter for den enkelte og naturligvis virker begrænsende for antallet af kandidater.

I de øvrige nordiske lande har man allerede for mange år siden oprettet institutter, der beskæftiger sig med både psykoterapi, forskning og videreuddannelse, og endvidere har man længe givet store offentlige tilskud til disse institutioner, som har haft stor samfundsmæssig betydning. Danmark er bagud i forhold til Norge og Sverige både i den direkte indsats i forhold til børnene og med specialistuddannelser omkring børnepsykologi. Danmark har brug for en samlet indsats, der bringer Danmark på niveau med de øvrige nordiske lande.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen Karen Vibeke Mortensen i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Karen Vibeke Mortensen er cand.psych., dr. pæd., adj. professor i klinisk børnepsykologi ved Ålborg Universitet.

Varme somre i vor tid

I den årlige danske miljøtilstandsrapport »Natur og Miljø 2005«, som udgives af Miljøministeriet og Danmarks Miljøundersøgelser, hedder det i sammenfatningen, at Danmark målt pr. indbygger har et af verdens højeste udslip af drivhusgasser kun overgået af USA, Canada og de olieproducerende lande i Mellemøsten, samt at Danmark på nuværende tidspunkt er et af de europæiske lande, der ser ud til at have sværest ved at nå sit mål for reduktion.

Miljøtilstandsrapporten »Natur og Miljø« siger endvidere uden forbehold, at klimaet i Danmark er blevet varmere, og at forskerne forventer, at klimaet fremover generelt vil blive varmere, mere fugtigt og blæsende med flere storme og perioder med meget nedbør. Man forventer, at de danske have vil stige med ca. en halv meter inden år 2100. Den biologiske mangfoldighed og en række økosystemer vil blive påvirket af ændringerne.

Men Danmark er også et af de lande, som har forpligtet sig til en stor reduktion. Den

danske forpligtelse er, at vi i 2008-12 skal have mindsket udslippet af drivhusgasser med 21% i forhold til niveauet i 1990.

Skal vi så ikke bare glæde os over varme somre og milde vintre og så tegne en ekstra stormskade- og for en sikkerheds skyld også en vandskadeforsikring og så ellers nyde livet?

Det er naturligvis én måde at se på det på. En anden er at læse, hvad der i virkeligheden står i rapporten: Den siger, at vi står overfor dramatiske ændringer i vilkår på grund af temperatur- og klimaændringer, og den siger derudover, at vi ikke har meget styr på, hvad det er, der er ved at ske. Vi har også store vanskeligheder med at leve op til de internationale forpligtelser, vi selv har skrevet under på. Og med hensyn til de drivhusgasser, der er den vigtigste årsag til klimaændringerne, er det foreløbig gået den forkerte vej trods vedvarende energi, renere og mere effektiv teknologi og kvoteordninger.

Ændringerne sker her og nu. Vi kan se dem og mærke dem. Og de får en række store konsekvenser både for miljø og økonomi. Alligevel virker politikerne ikke videre bekymrede.

Når vi skal beskæftige os med år 2040

Hele debatten om behovet eller ikke-behovet for velfærdsreformer i Danmark har handlet om, hvorvidt samfundet er tilstrækkelig forberedt på en situation, der ligger så langt stykke tid ude i fremtiden som 2040. Den debat viser, at man godt kan diskutere aktuelle politiske projekter (ændring i pensionsalder, efterløn mv.) på grundlag af forestillinger om hvordan virkeligheden vil se ud om 35 år. Men betyder klima- og miljøændringerne da ikke, at der er

en hel række andre ændringer vi skal forholde os til i perioden frem til år 2040? Og hvorfor er det, at det stort set alene er et hjørne af de økonomisk og arbejdsmæssige problemstillinger, der påkalder sig politisk opmærksomhed?

Vi ved, at der kommer andre vældig store ændringer, som vil påvirke vilkårene i vores land. Der er de forandringer som Danmarks Miljøundersøgelser allerede beskriver som følge af klimatiske ændringer. Men Danmark indgår i en verden, hvor der er langt større forandringer på vej.

Earth Policy Institute i USA offentliggjorde i marts 2005 en rapport, der beskrev konsekvenserne af den økonomiske udvikling i Kina.

Kina har i mange, mange år haft en årlig økonomisk vækst på 9-10%. Selv om den enkelte kinesers levestandard stadig er meget lavere end vores, betyder det, at Kina nu er verdens største forbruger på langt de fleste områder. Kina har overhalet USA når det gælder forbruget af korn, af kul og af stål, og Kina er på vej, når det gælder olieforbruget, selv om der her endnu er langt igen.

Tager vi året 2040 som pejlemærke, er det sandsynligt, at gennemsnitsindkomsterne i Kina til den tid vil være på niveau med gennemsnitsindkomsten i USA i dag (38.000 dollars). Der vil til den tid være omkring 1,4 milliarder kinesere.

Endnu en gang kan man spørge: Hvad kommer det os ved? Men det er et lidt naivt spørgsmål, og det kan illustreres med to eksempler:

- Verden over produceres der i dag omkring 80 millioner tønder olie daglig, men hvis kineserne til den tid bruger olie i samme omfang som amerikanerne gør i dag, kræver det en daglig produktion på 99 millioner tønder, og det alene til det kinesiske forbrug.
- Der er i dag omkring 800 millioner biler i verden. Hvis kineserne får biler i samme omfang som amerikanerne har det (ca. 3 biler pr. 4 indbyggere) vil det alene kræve en kinesisk bilpark på 1,1 milliard biler.

Konklusionen er ganske enkel. Den lyder: Derfor vil den vestlige økonomiske model ikke kunne fungere globalt.

Det er ikke blot et spørgsmål om miljø, selv om den miljømæssige trussel er dramatisk. Det er også et spørgsmål om, hvad der kan lade sig gøre. Der er intet, der tyder på, at verden er i stand til at levere de mængder olie, der skal til for en sådan udvikling. Ligesom det også på en række andre områder vil være et problem at skaffe tilstrækkelige ressourcer.

Derfor vil vi komme til at se andre økonomiske og teknologiske modeller. Allerede i dag taler man meget om, hvor vidt det er muligt at afkoble sammenhængen mellem økonomisk vækst, øget ressourceforbrug og voksende miljøbelastning, men selv om der er gjort fremskridt, er man meget langt fra de endelige løsninger.

Der er brug for vældige teknologiske ændringer, ændringer i transportstrukturer, ændringer i økonomiske samarbejdsformer og nye former for samfundsmæssig styring som både vil være præget af ændrede priser på en lang række ressourcer, andre normer og regler for forbrug, og – formentlig – på en række områder af forbud og påbud.

Danmark: Skræmmende eksempel eller rollemodel

Det er naturligvis meget begrænset, hvad vi i Danmark kan gøre ved denne udvikling. Klimaændringerne er under udvikling, de kan ikke standses. Selv om de kan forhales og gøres mere håndterbare, er det meget begrænset hvilken indflydelse dansk miljøpolitik har.

Vores indflydelse på det kinesiske og globale forbrug er om muligt endnu mindre, og vores lidenhed og manglende betydning kan så endnu en gang benyttes til at argumentere for dansk »business as usual«. Hvorfor lave om, når det går meget godt her og nu? Men det er en helt uansvarlig holdning.

Danmark har potentialet for at blive et land, der viser, at rige og højt udviklede teknologisk førende samfund kan gå i spidsen med at finde løsninger:

- De vældige globale forandringer vil ændre priserne på en lang række ressourcer med voldsomme konsekvenser for produktion og forbrug og vældige krav til teknologien. Det kan ændre samfundsøkonomien langt mere end spørgsmålet om flere gamle og lidt færre i den arbejdsdygtige alder.
- Vi ved også, at der skal investeres langt mere i miljøbeskyttelse, at forsikringspræmier vil stige, at en række områder i Danmark vil ændre karakter, og at kravene til internationalt samarbejde vil stige voldsomt.
- Endelig ved vi, at selv om Danmark ikke kan ændre på den globale udvikling, er Danmark et eksempel både på det bedste og det værste i verden. Danmark har ekstremt høj indkomst og er i front teknologisk. Vi har muligheder som meget få lande, men alligevel ligger vi i top med energiforbrug og miljøpåvirkning, og vi er ikke i stand til at leve op til de løfter, vi selv har givet internationalt. Hvis vi ikke kan løse de miljømæssige bæredygtighedsproblemer, hvem kan så??

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Knud Vilby i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Knud Vilby er journalist og forfatter.

Voksenuddannelse og de kortuddannede

Dansk uddannelsespolitik har siden år 2000 været præget af stramninger og øget central styring og kontrol. Reformerne har ikke måttet koste noget og har i mange tilfælde indeholdt besparelser. Samtidig kan der på to områder dokumenteres nogle meget uheldige udviklingstendenser: For det første stiger andelen af unge, der ikke gennemfører en kompetencegivende uddannelse, så den nu igen nærmer sig 25 pct. For det andet er deltagelsen i voksenuddannelserne faldet med omkring 40 pct.

Dette er nogle dramatisk kritiske tal, fordi de indebærer et markant fald i uddannelsesniveaet hos den dårligst uddannede del af befolkningen, som i forvejen er dem, der er mest truet af globaliseringens virkninger på arbejdsmarkedet. Det er dokumenteret, at en af de væsentligste grunde til Danmarks succes i den internationale konkurrence ligger i de kortuddannedes relativt høje kvalifikationsniveau. Samtidig giver basal opkvalificering af de lavest uddannede det største nationaløkonomiske afkast.

Økonomisk set er der således al mulig grund til at satse på at få flere kortuddannede til at deltage i voksenuddannelserne, og det har da også været både den siddende regerings og tidligere regerings erklærede politik selv om partierne stod sammen om den seneste voksen- og efteruddannelses-reform i 2000 (VEU-reformen), der reducerede de offentlige udgifter på området med en halv milliard.

De kortuddannedes situation

Imidlertid er voksenuddannelse ikke kun et spørgsmål om økonomi, det er i lige så høj grad et spørgsmål om levende mennesker, deres skæbne, deres hverdag og ikke mindst deres motivation. De fleste kortuddannede

er umiddelbart ikke særligt motiverede for at deltage i mere uddannelse – de er jo netop kortuddannede, bl.a. fordi de ikke har været særlig gode til at gå i skole, de har typisk i 9 år eller mere dagligt oplevet, at de var dårlige til det, de har gennem det meste af deres opvækst fået nederlag på nederlag på nederlag på dette område, og det har de naturligvis ikke særlig lyst til at fortsætte med.

»Livslang læring« er måske ikke så attraktivt for netop de dele af befolkningerne, der udefra set har det største læringsbehov.

Voksnes læring

Det er ikke muligt i dag at lære alt, hvad der kan læres, og man må derfor på en eller anden måde sortere de næsten grænseløse muligheder og *vælge*, hvad man vil lære. Voksne myndige mennesker i et frit demokratisk samfund vil gerne selv foretage disse valg. *Voksne er meget lidt motiveret for, og har meget svært ved, at lære noget, de ikke kan se meningen med ud fra deres egne perspektiver.*

I forbindelse med efteruddannelse og omkøling er der nogle særlige motivationsproblemer, der gør sig gældende for mange kortuddannede i forlængelse af deres negative

skoleerfaringer. På den ene side ved de allerfleste kortuddannede udmærket godt, at de er i en udsat situation på arbejdsmarkedet, og de har brug for mere uddannelse og derfor vil de på et fornuftsmæssigt plan også gerne deltage i uddannelses tiltag, de kan opleve som relevante. På den anden side ønsker de på et følelsesmæssigt plan inderligt, at det ikke forholdt sig sådan. De har ikke spor lyst til at deltage i noget, der har med organiseret læring at gøre, især ikke hvis det på nogen måde minder om skolegang.

Succesmulighederne for en efteruddannelsesindsats, der er rettet mod de kortuddannede, er derfor meget afhængige af, at der tages højde for mange af de potentielle deltageres store følsomhed og sårbarhed i denne sammenhæng. Det er ofte meget lidt, der skal til, for at de trækker sig, enten ved at afslå at deltage eller ved at deltage på en modvillig måde.

Kontaktformer

Kontakten skal helst være personlig, og den skal tages af en person, den pågældende føler sig tryk ved. Den skal være ægte respekterende, indstillet på at tage indvendinger alvorligt og den må på ingen måde kunne opleves som nedladende eller som tvingende. Kontakten skal opleves som solidarisk og velmenende og appellere til, at den pågældende godt ved, at uddannelse kan stille ham eller hende i en bedre situation.

Vejledning

Hvor der er tale om vejledning, er det igen af afgørende betydning, at den kan opleves som solidarisk og kvalificeret ud fra den kortuddannedes eget perspektiv. Vejledningen ligger ofte i forlængelse af kontakten. Men vejledning finder også sted i AF, i kommunerne og på arbejdspladserne, fx ved medarbejdersamtaler. I alle tilfælde er der solid dokumentation for, at vejledningen af mange opleves som manipulerende som et forsøg på en anbringelse i stedet for en reel dialog. Hvis den pågældende

virkelig skal føle sig vejledt, skal der først og fremmest være god tid dvs. tid til, at man kan gøre sig sine egne overvejelser, snakke med sin partner eller andre fortrolige, vænne sig til tanken, komme tilbage og drøfte sin tvivl, sine indvendinger og eventuelle praktiske problemer og føle, at man bliver taget alvorligt.

Uddannelsens tid, sted og sammenhæng

Deltagelse i uddannelse indgår altid i en sammenhæng. Mange kortuddannede husker i denne sammenhæng mest de dårlige erfaringer og nederlag fra skoletiden, og de kan også være bange for at tabe ansigt, når de skal fortælle andre, at de er eller skal »på skolebænken igen.

Disse problemer kan reduceres ved at lade uddannelsen finde sted på eller i direkte tilknytning til arbejdet, helt eller delvis i arbejdstiden, og sammen med andre fra samme eller tilsvarende arbejdspladser. Meget efteruddannelse kunne flyttes fra uddannelses- eller kursusinstitutioner til arbejdspladser, flere mindre arbejdspladser kan danne netværk og skiftes til at være uddannelsesværter, undervisere og konsulenter fra uddannelsesinstitutionerne kan komme ud på arbejdspladser og tilrettelægge forløb sammen med relevante medarbejdere. Arbejdsløse kan deltage på hold sammen med folk, der er i arbejde, og på den måde få adgang til at komme på en arbejdsplads. Noget af det mest afgørende for at få flere kortuddannede i gang med uddannelsesaktiviteter er, at arbejdspladserne engagerer sig og åbner sig for sådanne aktiviteter.

Det er også vigtigt, at tage det alvorligt, at tilsyneladende mindre væsentlige praktiske forhold omkring tidspunkter, transport og lignende kan have stor betydning. Det samme gælder naturligvis, hvis uddannelsen medfører udgifter eller indtægtsnedgang.

Undervisningen

Det er af stor betydning for de kortuddannede, at uddannelses tiltag er målrettede og aktivise-

rende. De skal vide og acceptere, hvad målene er, hvad de forventes at lære, og de skal opleve, at de er involverede, og der sker fremskridt. Når de overvinder sig selv og går i gang med noget uddannelsesmæssigt, skal de ret hurtigt kunne opleve konkrete resultater og have medbestemmelse og medansvarlighed.

Samspilsuddannelser

Uddannelsesiltag med en vis tyngde kan som regel bedst arrangeres som en form for samspil mellem læring i og udenfor arbejdet. Man begynder med at finde indholds- og problemområder i sit arbejde eller ønsker og opkvalificeringsmuligheder, som uddannelsesaktiviteterne kan tage som udgangspunkt. Når det er afklaret, kommer det første kursusforløb, hvor man får fagligt input, diskuterer ideer og problemer, opstiller læringsmål og aftaler og forbereder projekter.

Bedømmelse

De kortuddannedes typiske mål- og resultatorientering indebærer, at de fleste gerne vil bedømmes og have papir på deres uddannelse, og de vil som regel også acceptere en negativ bedømmelse, hvis den samtidig indebærer

anvisninger på, hvad de så skal gøre for at komme videre.

Implementering

Endelig er en af de største svagheder i forbindelse med arbejdsrettet efteruddannelse, som man gang på gang støder på i praksis, at deltagerne ikke oplever, at det, de har lært, bliver påskønnet eller brugt til noget, og der ikke sker nogen ændring i deres arbejdssituation.

Derfor må arbejdspladserne sørge for, at uddannelsesindsatsen bliver bemærket, og det lærte bruges konkret, så vidt det på nogen måde er muligt.

Rammebetingelser

Helt generelt er den væsentligste forudsætning for, at de kortuddannede kan følge med kompetencemæssigt, at arbejdspladserne både de private og de offentlige på en helhjertet og engageret måde vil åbne sig for relevante læringsaktiviteter. Det lyder enkelt og smukt, men i realiteternes verden er der ikke meget rum for sådanne aktiviteter.

Derfor er det nødvendigt at finde incitamenter, der kan få mange flere arbejdspladser til at involvere sig.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Knud Illeris i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Knud Illeris er professor i Livslang Læring ved Learning Lab Denmark, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Social økonomi og socialt entreprenørskab

Vi er blevet rigere og har flere ressourcer til vores rådighed og alligevel sker der fortsat en udgrænsning af mennesker i vores samfund. Hverken den offentlige, den private eller den 3. sektor har endnu løst det problem, at en stor gruppe mennesker er udenfor arbejdsmarkedet eller, at der er medborgere, der lever i relativ fattigdom og isolation. Vi har en kæmpe integrationsopgave foran os. Set i det lys er der i høj grad brug for indsats og innovation inden for det sociale område.

På tværs af politiske opfattelser er der store forventninger til både den private sektor og til de frivillige organisationer med hensyn til at integrere ledige med forskellige sociale problemer i virksomhederne og med hensyn til at tackle social og kulturel integration af udsatte grupper. Civilsamfundet opfordres moralsk til at deltage i frivilligt socialt arbejde.

Det vil koste penge – også i fremtiden. Spørgsmålet er, om man kan få mere for pengene ved at tænke og agere på nye måder. Her har den sociale økonomi og de sociale entreprenører noget at bidrage med. De sociale entreprenører er i stand til at skabe værdi og værdier på samme tid.

Den sociale økonomi

Den sociale økonomi består af kooperativer, foreninger og selvejende institutioner. Aktiviteterne er hverken placeret i den offentlige økonomi eller i den private markedsøkonomi. Den sociale økonomi tager udgangspunkt i konkrete behov og arbejder med to ligestillede målsætninger.

En økonomisk hvor indtjening sker via produktion af serviceydelser og varer/goder, og en ideel/ demokratisk.

Begrebet er officiel term i EU. Tilbage i 1997 opfordrede Kommissionen medlemslandene til at udvikle forskningsprogrammer og opstille klare og enkle juridiske rammer for organisering af virksomhederne i den sociale økonomi.

I Danmark er det kun Kooperationen, som officielt har defineret den sociale økonomi. Kooperationen er en interesse- og arbejdsgiverorganisation for omkring 890 kooperative virksomheder i Danmark. Kooperationens formål er at fremme udviklingen af den kooperative idé og virksomhedsformer som alternativ til det private erhvervsliv. Kooperationens ultrakorte definition af social økonomi lyder sådan: *»Virksomhederne skal have et socialt sigte, den skal være demokratisk styret, og økonomisk gevinst må ikke være hovedmålet.*

I Danmark kendes eksempler inden for fire områder:

- 1) Frivillige sociale støttefunktioner og selvhjælpsgrupper. Eksempler på disse er Kirkens Korshærs genbrugsbutikker og varmemestuer eller krisecentrene for voldsramte kvinder.
- 2) Socialt, demokratisk og kooperativt entreprenørskab, hvor der er tale om koopera-

tive virksomheder indenfor for eksempel detailhandel, finansiering, byggeindustrien eller landbrugs og fødevarerområdet. Det er gensidige forsikringsselskaber f. eks Akasserne, og det er et utal af foreninger og institutioner, som arbejder med forskellige sociale formål. Det kan være selvejende institutioner, som arbejder med ældre eller børn og som typisk har en driftsoverenskomst med det offentlige. Det kan også være internationale organisationer som Red Barnet og Røde Kors.

- 3) Beskæftigelse, social sammenhæng og inklusion, hvor forskellige organisationer og virksomheder tilbyder udsatte ledige uddannelses- og arbejdsstrænings programmer. Som eksempler herpå kan nævnes Settlementet på Vesterbro og Væksthuset i København, Kulturgynge i Århus, Fakse Vandrehjem eller Gaia Museum for Outsider Art i Randers.
- 4) Lokale udviklings- og byfornyelsesprojekter for eksempel i forbindelse med Kvarterløft og Byer for Alle projekter, som forudsætter lokale partnerskaber og styringsnetværk, og som består af repræsentanter for den offentlige, den private og den tredje sektor. Her er mange forskellige institutioner, foreninger og sociale virksomheder med til at implementere overordnede strategier på det praktiske niveau.

Socialt entreprenørship

Socialt entreprenørship dækker over lokale initiativer og projekter båret af ildsjæle, som forener forretningsmæssige metoder med sociale behov. De dukker op og forsvinder igen, når målet er opfyldt eller ressourcerne opbrugt. Andre initiativer bliver enten adopteret af den offentlige sektor eller udvikler sig til sociale virksomheder i den sociale økonomi.

Socialt entreprenørship kan ses som et svar på statens manglende styring i socialpolitikken, og at de sociale entreprenører identificerer opståede behov, udvikler nye metoder og

iværksætter praktiske foranstaltninger med henblik på at afhjælpe problemerne.

Medens den traditionelle entreprenør er drevet af et »economic man« rationale, som udnytter muligheder med henblik på egen nyttemaksimering, så udnytter den sociale entreprenør muligheder for at respondere på sociale behov og skabe sociale forbedringer. De penge, der tjenes, bliver reinvesteret lokalt i modsætning til business entreprenøren, hvis overskud distribueres – enten til entreprenøren selv eller til hans investorer.

Det europæiske forskningsnetværk EMES karakteriserer socialt entreprenørskab således:

- En høj grad af autonomi.
- Et markant niveau af risikovillighed.
- Et minimum antal af ansatte (betalte) medarbejdere.
- Et eksplicit mål om at gavne lokalsamfundet.
- Et initiativ lanceret af en gruppe af borgere.
- Beslutningskompetence er ikke baseret på kapital ejerskab eller indskud.
- Et stærkt deltagelsesaspekt og brugerinvolvering.
- Begrænset profit distribution.

Det succesfulde sociale entreprenørskab forudsætter, at projektledere og medarbejdere har faglig kompetence til at håndtere de ofte meget turbulente miljøer, som præges af usikkerhed om finansiering og meget skiftende personale, hvor mange medarbejdere er ansat på forskellige ordninger, og hvor frivillig arbejdskraft er en del af den samlede ressource.

Men socialt entreprenørskab er ikke kun et 3. sektorfænomen. Socialt entreprenørskab udfoldes også i den private og den offentlige sektor. Et eksempel kunne være projektet »Ry – en by for alle«, som har en holistisk tilgang til integration og som blev initieret af virksomhederne Akvabeds og Pressalit. Projektet blev implementeret af et partnerskab mellem stat, marked og civilsamfund, og det betyder at indsatsen i forhold til den overordnede opgave

sker i en koordination, som sikrer at samlede ressourcer kommer i spil, og at der skabes et engagement og ejerskab i forhold til at løse opgaven i dette tilfælde integration af flygtninge i kommunen.

De sociale entreprenører er fornyere og forandringsagenter. De medvirker til at skabe sammenhæng i en fragmenteret og individualiseret tid. De udvikler nye metoder, produkter og services, hvis legitimitet består i, at de leverer mere end blot et »produkt«. De er i stand til at nå flere mål på samme tid, og de skaber merværdi.

I debatten om fremtidens velfærdssamfund er der store forventninger til civilsamfundet og til de frivillige organisationer. Der appelleres til enkelte borgers ansvar, og borgerne responderer med en høj grad af ansvar og danskerne er relativt solidariske.

Der er mange ressourcer, der kan aktiveres i civilsamfundet, men der er også grænser for, hvad og hvor meget civilsamfundet og de frivillige organisationer kan løfte. Den rolle, den offentlige sektor spiller i forhold til at sikre rettighedsbaserede velfærdsydelser,

vil fortsat være stor. De sociale entreprenører kan være væsentlige medspillere på de områder, hvor den offentlige eller private sektor mangler ikke kan nå ej heller har ekspertise dertil.

Anerkendelse

Den sociale entreprenør får først og fremmest succes med arbejdet gennem anerkendelse af de sociale entreprenørers rolle og bidrag. Derudover handler det om entreprenørens vedholdenhed, om der er kontinuitet i forhold til humane og økonomiske ressourcer og om der er tid – og tid nok vel at mærke. Den sociale entreprenør kommer ikke på banen og leverer et hurtigt fix. Ting tager tid.

Succes forudsætter mod, handlekraft og lederskab ikke kun af den sociale entreprenør, men også af de politikere, som sætter rammerne og af de embedsmænd, som administrerer rammerne. Risikovillighed er afgørende for, om der kan ske en fornyelse, for innovationens natur er at bevæge sig i gråzonen mellem det gamle og det nye og udfordrer derfor eksisterende rammer og tænkning.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Lise Bisballe i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Lise Bisballe er Initiativtager og daglig leder af den kulturelle og sociale institution Kulturkælderens i Randers i perioden 1988 – 2002. Har arbejdet som koordinator og udviklingschef i Underværket, som er et omfattende markeds- og kulturprojekt i Randers.

Timebanker – et redskab til social integration

En timebank er et socialt udvekslingssystem for nabo-hjælp og vennetjenester. Timebanker har i lande som England og USA vist sig at være et godt værktøj til at afhjælpe sociale problemer for beboerne i udsatte lokalområder eller for udsatte grupper af mennesker. Systemerne skaber sociale netværk, er med til at øge den sociale integration og til at opbygge social kapital.

En af timebankmetodens store styrker er, at den kan afdække de ressourcer som findes blandt udsatte. Det er ressourcer, der ofte ikke regnes for at have værdi i markeds-mæssig sammenhæng, men som, når de aktiveres, er til gavn for disse grupper selv og for samfundet som helhed.

Ikke mindst de gode udenlandske erfaringer gør, at timebankmetoden vil være et oplagt redskab at bruge i Danmark i indsatsen for at integrere socialt udsatte og for at bevare et vel-færdssamfund.

Timebank systemet – oprindelse og udbredelse

Timebankideen stammer fra USA, hvor borgerretsadvokaten Edgar Cahn iværksatte det første »Time Dollars« projekt i midten af 1980'erne. Der er nu over 250 projekter i USA, som involverer tusindvis af mennesker i alle aldre og i et bredt spekter af lokalsamfund.

Ideen har siden spredt sig til 15 forskellige lande. Der findes bl.a. timebanker i England, Japan, Tyskland, Frankrig, Slovakiet, Kina og Syd Korea. Og der er for øjeblikket planer om at starte timebanker i bl.a. New Zealand, Holland og Danmark. I England alene er der siden 1998 dannet 73 timebanker, og 45 nye er på vej. Systemet har været så succesfuldt i England, at den engelske Labour regering i april 2005

har taget timebanker med som en del af deres social- og arbejdsmarkedspolitiske program »Independence, Well-being and Choice«. I England tillader myndighederne, at medlemmer af timebanker »tjener timer«, uden at de bliver modregnet i deres sociale ydelser. Og i England og USA er systemerne fritaget for skat.

Hvordan fungerer det i praksis

Timebanker organiseres som en medlemsfor-ening og har typisk mellem 50 og 200 medlemmer. I timebanken tjener deltagere timer ved at hjælpe andre eller ved at hjælpe i deres lokal-samfund. Man sætter sine »timer« i Timeban-ken. De optjente timer kan de »hæve« når de selv ønsker hjælp fra de andre deltagere i time-banken. For hver time, man hjælper, kan man selv få en times hjælp tilbage, og alles tid har samme værdi – en time er en time. Et medlem i timebanken kan trække på alle de former for ydelser og kunnen, som de andre medlemmer

stiller til rådighed. Alle har mulighed for både at modtage og give hjælp, og kan på den måde blive en værdifuld og aktiv del af det lokale netværk, der kommer til at ligne en ny slags udvidet familie.

De ydelser, der udveksles i en timebank, er almindelige vennetjenester og nabo-hjælpsydelser som f.eks. hjælp til at oversætte breve, at spise sammen, passe kæledyr, købe ind for hinanden og tilbyde transport, lektiehjælp eller bare at lytte.

Timebankens primære formål er at skabe de bedst tænkelige betingelser for, at social udveksling og netværksdannelse kan finde sted.

I England har den landsdækkende organisation for timebanker Time banks UK gennemført en undersøgelse af, hvilken indflydelse timebanker kan have på ledige og især lediges vej til arbejdsmarkedet. Målgruppen omfatter ledige flygtninge og indvandrere, efterlønnere, unge med problemer i forhold til uddannelse og job, handicappede og mange enlige med deltids-jobs. Undersøgelsen ser nærmere på hvilken indflydelse timebanker kan have på deltagerens selvværd, deres personlige udvikling, deres deltagelse i netværk og deres udvikling af social kapital. Undersøgelsen viser at:

- Personer – der i stort omfang er afskrevet af samfundet – præsterer små mirakler.
- Den tillid og samarbejdsrelation der møder deltagerne i timebanker giver store forbedringer i den enkeltes selvværd, tillid og netværk
- Social kapital – forstået som et udtryk for den enkeltes evne til at tage kontakt med andre, til at bygge bro til fremmede og til at have tillid – er voksende for deltagere.

Proaktiv deltager i stedet for passiviseret offer – de ubrugte ressourcer

Man kan spørge om alle der egentlig gerne vil også kan få lov til at bidrage og deltage? I et forsøg på at værne om og bevare vores vel-

færdssamfund har vi fået skabt en række meget stramme regler og love på bl.a. arbejdsmarkeds- og skatteområdet. En stor gruppe mennesker, som ikke passer ind i eller kan fungere på de almindelige arbejdsmarkeds-mæssige vilkår og en 37 timers arbejdsuge, får dog på den måde nogle vanskelige vilkår for at kunne være aktiv deltager i samfundet.

Vi er således med til at placere og fastholde en masse mennesker i en rolle som passive modtagere af hjælp. Det betyder også, at vi er tilbøjelige til at se på f.eks. ældre, etniske mindretal, handicappede, langtidssyge, efterlønsmodtagere, bistandsmodtagere og andre socialt udsatte som en »byrde« for samfundet – som et problem der skal løses. I dag er vi tilbøjelige til at løse sociale problemer ved at yde massive, økonomiske tilskud til f.eks. udsatte lokalområder og grupper af mennesker. Vi har en tendens til at ville professionalisere hjælpen til mennesker i social nød, og fastlægge en rollefordeling, hvor en professionel skal hjælpe en passiv modtager.

Den besked vi reelt sender til disse mennesker er: »Der er ikke brug for dig«.

Timebankmetoden vender så at sige denne anskuelse på hovedet. Hvor man normalt kun ser på, hvor mange penge man skal bruge på f.eks. at løse sociale problemer i et udsat lokalområde eller blandt en udsat gruppe af mennesker – vælger timebankmetoden at se på hvilke ressourcer, der er i lokalsamfundet, som kan aktiveres så lokalsamfundet eller denne gruppe kan være med til at hjælpe sig selv.

I virkeligheden er der tale om en stor uudnyttet ressource, – hvis den får lov til at blive aktiveret og bliver til gavn for disse mennesker selv og for samfundet som et hele.

Timebanker er ikke en indsats, der kan erstatte anden social indsats, men det er en metode der kan være med til at gøre de mennesker, man vil hjælpe til aktive medspillere, så samfundet og den pågældende finder ud af at løse problemerne i fællesskab. Timebankens opfinder, Edgar Cahn, kalder denne model »Co-production« på dansk kan det oversættes til »samarbejde«.

Der er fire vigtigt elementer i »Co-production«

1. *Ressourcer*: Vores samfunds virkelige rigdom er dets mennesker. Alle mennesker har ressourcer. Når det drejer om socialt svage mennesker, er der måske ikke tale om ressourcer, der kan måle sig med eller klare sig på markedsvilkår. Men alle mennesker kan et eller andet, der kan være til gavn for »fællesskabet« (samfundet).
2. *Omdefinering af arbejde*: Der er brug for at omdefinere, hvad arbejde er. Børneopdragelse, omsorg for ældre, at holde sammen på en familie, at lave aktiviteter i nabolag og lokalområder, som får dem til at fungere mm. er også arbejde – selv om der måske ikke er tale om arbejde, der kan måle sig på markedsvilkår – så er det vigtigt arbejde for at vores samfund kan fungere.
3. *Gensidighed*: Alle har behov for at give tilbage. Ingen har lyst til at være passive modtagere af hjælp. Der er altså behov for at erstatte en-vejs handlinger med tovejsudveksling. På den måde bliver »Du har brug for mig« til »Vi har brug for hinanden
4. *Den sociale kapital*: Mennesker har brug for en social infrastruktur på samme måde, som vi har brug for veje, broer, forsyningslinier mm. Sociale netværk kræver en fortløbende investering i social kapital, der igen opstår ud af gensidighed, tillid og socialt engagement.

For at anvende disse værdier og Edgar Cahns

model er vi nødt til at ændre vores opfattelse af de mennesker, der modtager offentlig hjælp. I stedet for kun at se på dem som et problem, skal vi se på dem som en ressource og en vigtig del af en fælles løsning.

En af de dybeste forudsætninger for at et menneske kan føle sig godt tilpas – føle velfærd – er, at man føler man har et formål med at være her. Hvis mennesker ikke kan få lov til – og mulighed for – at bidrage til fællesskabet med det, som de nu engang kan bidrage med, føler de ikke, de har et formål, de mister forbindelsen til – og er ikke længere aktive deltagere i samfundet.

Alt kan ikke købes for penge

Velfærd er ikke kun et spørgsmål om at have mange penge på pensionskontoen. Tryghed er ikke kun økonomisk tryghed. Hvis man reducerer velfærd til kun at være noget, der skal klares ved hjælp af økonomi, glemmer man, at en af de væsentligste værdier, man har brug for – at føle at man lever i et velfærdssamfund – ikke kan købes for penge – men udvikles gennem netværk, venskaber og tillid. For at bevare et velfærdssamfund er vi derfor også nødt til at have en høj grad af aktiv social kapital. Derfor er det vigtigt at prioritere og investere i aktiviteter og metoder, der kan aktivere og skabe social kapital.

Timebankmetoden er blot et enkelt forslag til, hvordan vi kan aktivere og værdsætte disse sociale ressourcer i indsatsen for at bevare velfærdssamfundet – og som de siger i England: »Vi har det vi har brug for, hvis vi bruger det vi har.«

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Per Bach i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Per Bach er uddannet voksenunderviser. Siden 1995 har han arbejdet som projektleder og informationsmedarbejder inden for miljømæssig-, og social bæredygtighed.

Dansk kultur og kunst – en tilstandsrapport

Når en nyvalgt regering træder til i Danmark, beskæftiger medierne sig aldrig i første omgang med, hvem, der har fået tildelt opgaven som kulturminister. Kulturministerposten opfattes som en slags ministeriel værnepligtstid, der efter overstået tøm, fører til »mere betydningsfulde« tillidsposter. Politisk set har man i flere årtier ment, at kultur og kunst kunne være vældigt underholdende, men det *regnedes* ikke for noget.

Nedprioritering af dansk kunst og kultur er en fejltagelse. Tværtimod er en forstærket formidling af kunst og kultur et nødvendigt punkt på den politiske dagsorden ikke mindst hvis der skal skabes et mere anstændigt åndeligt klima herhjemme.

Derudover må Regeringen præstere en markant forøget indsats i dansk kultur, hvis den ikke vil risikere at tabe størstedelen af en hel faggruppe, nemlig landets kunstnere, socialt og menneskeligt set, på gulvet. I dag har størstedelen af landets professionelle kunstnere (skuespillere, sangere, musikere, malere, forfattere, kunstnere, m.fl.) til trods for statens kulturbevillinger, ingen steder til, eller økonomiske muligheder for, at kunne udføre eller

præsentere deres kunst. Som en konsekvens heraf er flere og flere af landets kunstnere i disse år fuldstændig afhængig af A-kassesystemet, der, med de strammede regler for modtagelse af dagpenge og et timeoptællings-system, der ikke tager hensyn til kunstnernes specielle arbejdsvilkår, tvinger dem til at forlade deres fag i løbet af få år.

Kunstens rolle i samfundet i dag

Kulturministerposten burde være en af de vigtigste poster i regeringen. Man burde kunne forvente, at selve kunsten, kunstens og kulturens livbetingelser stod øverst på ministerens handlingsplan. En effektiv kulturpolitik, der både giver kunstnerne praktiske og økonomiske muligheder for at producere stor kunst, samt befolkningen let og økonomisk overkommelig adgang til kunsten, kan som sidegevinst skænke landet så mange gaver, både af åndelig og økonomisk art, at det er forbløffende, at et know-how-land som Danmark ikke for længst har lugtet lunt og grebet mulighederne.

Umiddelbart er det mest bekvemt, at betragte kreativitet og kunst som »overflod« og »festfag«. At klassificere kunst og kultur som noget overflødigt, man bare kan hygge sig med en søndag eftermiddag, er aldeles fantasiløst og livs-umusikalsk.

Det hedder sig, at et oplyst land er nødt til at have sin egen kultur og kunst. Da Danmark er et meget lille sprogområde, er statsstøtte nødvendigt, fordi vi ikke uden videre kan eksportere al dansk kultur til udlandet. Af den årsag har vi oftest større udgifter ved selve produktionen, end indtægterne i første omgang vil kunne dække. Derfor leverer regeringen årligt en pose penge til kunsten og kulturen, en minimal brøkdel af Danmarks husholdningsbudget.

Det lyder så godt. Men regeringen mangler i disse år totalt forståelse for, hvordan disse kulturpenge kan fordeles, så man virkelig udnytter landets kulturelle og kunstneriske ressourcer, læs: råmateriale, kunstnerne! – optimalt.

Kunst og kultur set som industri

Hvordan og hvor kunne man så sætte kunsten og kunstnerne ind, så deres talent blev til gavn for bruttonationalproduktet, hvis vi i første omgang skal reducere *Kunsten* til et spørgsmål om kroner og ører?

Ude i samfundet er der mange flere relevante jobområder for kunstnere, end den nuværende regering har fået øje på. Her et enkelt, personligt eksempel fra det virkelige liv:

For nogle år siden blev jeg kontaktet af en kommune, der lå ..skal vi sige.. *fjernt* fra København. Kommunen vidste, at jeg er skuespiller, og spurgte, om jeg ikke kunne rejse til byen og undervise nogle kvinder på varig bistandshjælp, i dramatik. Det drejede sig om, at en større gruppe bistandsklienter (kvinder) nu havde gået så og så længe og hævet bistandshjælp, og nu skulle systemet ifølge loven »tilbyde« dem et (tvangs)kursus: aktivitet i et halvt års tid. Et kvikt hoved i kommunen, der selv var glad for teater, foreslog, at kvinderne skulle tvinges til at spille teater. »Og vi skal skrue bissen på!« blev der sagt. »Hvis der ikke præsteres en premiere hver 14. dag, så lukker vi for kassen! Klienterne skal tvinges op på brædderne!«

Jeg var rent ud sagt fortvivlet ved tilbuddet, for efter ca. 30 år som skuespiller er det hverken min erfaring, at man kan tvinge nogen op på scenen, eller at man kan opnå særligt lykkelige resultater ved den fremgangsmåde. Jeg kunne ikke se formålet ved, at man ville tvinge en umotiveret gruppe til at spille teater, og foreslog derfor i stedet, at man tilbød disse kvinder et *kulturkursus*: et halvt års kultur og kunst. Alle slags! Fra morgen til aften! I bedste fald kunne det blive en fornøjelse for deltagerne, det kunne skabe lidt livsglæde, og i betragtning af, at livet som permanent bistandsklient i forvejen er ydmygende nok, så ville en tid, der

var gået godt, jo være noget, ingen ville kunne tage fra dem bagefter. Derudover så jeg muligheder for personlig udvikling hos kvinderne, for kultur og kunst sætter hjernen og hjertet i gang, kunst engagerer og tænder folk. Gik det optimalt, ville kursusedtagerne i det mindste få lidt inspiration af et kultur/kunst-kursus, der i første omgang måske kunne smitte positivt af på kvindernes familieliv, og derudover måske skabe lidt mentalt overskud til at komme videre i systemet bagefter.

Jeg foreslog kommunen ideen, og tilføjede, at pengene til materialer snarere skulle gå til en række kulturudflugter: besøg i teatret, museer, koncertsale osv. Det ville give en større horisont end hen til kommunen og tilbavs igen – det ville give viden, og det ville give forøget livsglæde. Resten af tiden skulle vi beskæftige os med alle mulige forskellige former for kunst og kultur. Og ingen skulle tvinges til at spille teater. Det drejede sig om udvikling, sammenhold, solidaritet, menneskelig varme, inspiration og teamwork.

Kurset blev så stor en succes, at det kørte tre gange seks måneder, med tre forskellige hold kursusedtagere. Succesen skyldtes i den grad de pragtfulde kunstnere og kulturfolk, der underviste, som delte deres livserfaringer med kursusedtagerne. I de næste måneder lod kursusedtagerne sig inspirere: de dansede og sang, læste Holberg, hørte opera, reciterede Shakespeare, producerede radiointerviews, lavede morgentræning, gik på biblioteket, forbedrede deres læsning, og fik besøgt steder, de aldrig før havde sat deres ben: der var udflugter til Det Kongelige Teater, Rosenborg, Louisiana, Dyrehaven, Vikingskibene, de så teater, ballet, cabaret og revy, de begyndte at læse aviser, og engagerede sig i lokalpolitik- og i kulturpolitik!

Globalisering og integrering

I den globale udvikling kan vi meget let kvases af større lande, og derfor er det yderst vigtigt, at vi som befolkning lærer vores egne rødder at kende. Man kan ikke vide, hvor man skal tage hen, hvis man ikke ved, hvorfra man kommer.

Man kan heller ikke tilbyde integrering, hvis man ikke kender sig selv først. Et historie- og kulturløst folk har stærke kræfter lettere ved at manipulere med! Kunstnere er historiefortællere, der udtrykker sig på forskellig vis, med og uden ord, til musik, i farver og former. I takt med, at flere og flere danskere lever isoleret, enten fordi de er arbejdsløse eller fordi de arbejder hjemmefra (per computer), er der endnu et argument for, at dansk kunst bør være tilgængeligt for alle samfundsgrupper, ikke kun for en velhavende elite: for kunsten kan det, som intet andet kan. Den kan præsentere sit publikum for levende mennesker. For varme og nærhed. I disse isolationstider er dette en væsentlig faktor. Hvor mange ensomme, arbejdsløse, og syge har vi i dagens Danmark? Hvor mange forsømte børn? Hvad koster de samfundet, i længden? I sygemeldinger, i medicinudgifter, i sygehusophold, i hjemmepleje? Kunst og kunstnere afgiver varme og kærlighed. Den varme får publikum med sig hjem efter en kunstnerisk oplevelse; den varme giver kræfter.

Hvor kortsynet kan det være, at skære ned på budgetter, så der ikke er råd til at præsentere skolebørn for musik, teater, kunst, og litteratur? Hvordan er det at være anbragt på et plejehjem eller bo alene uden familie,- uden regelmæssig optanken af varme, levende kunstnere. Kunst er ikke luksus. Kunst og kultur er samvær, kærlighed, menneskelig varme, livsglæde, inspiration. Det lærer mennesker at løfte i flok. At blive mere opmærksom på hinanden, at lytte, give, og at tage imod.

Danske kunstneres vilkår

Det er en kendsgerning, at flere og flere kunstnere i disse år trækker sig tilbage, går på tidlig pension eller efterløn – eller dør for tidligt. En rystende høj procentdel af dem lever af A-kassestøtte, bistandshjælp eller sygedagpenge

– mange er optaget af omskoling. Kunstnerens værktøj *består* af selve deres hjerte og deres egne følelser, og de mister selvtilliden, teknikken og modet til at skabe kunst, hvis de år ud og år ind hver eneste dag ikke ved, hvad de skal leve af, hvis de aldrig oplever at have en fast arbejdsplads. De tvinges til at bruge størstedelen af deres vågne timer og kræfter på alt andet – tvangsomskoling og aktiveringskurser – i stedet for den nødvendige vedligeholdelse af deres kunstartsteknik og den nødvendige daglige udøvelse af den kunstart, de har talent for.

I stedet for at spille tid og penge på kanonudvalg burde Kulturministeren bruge sine midler på at undersøge kunstnerens og i særdeleshed kunstnerens situation i Danmark. Det bør samtidig kortlægges, hvor mange professionelle kunstnere, der af arbejdsformidlingen er tvunget til at påtage sig andet arbejde end deres kunst, og hvor mange der er blevet tvunget til at deltage i aktiveringskurser, der er irrelevante for deres kunstneriske udøvelse. Det bør undersøges, om kunstnerne under disse forhold kan vedligeholde deres faglige niveau. Supplerer man med en undersøgelse af, om kunstnerens helbred er blevet markant dårligere i den tid, hvor de ikke har kunnet udøve deres fag, vil man efter min erfaring få pinefulde oplysninger frem. Der er i dag skabt et kunstner- og skuespillerproletariat, fordi arbejdspladser er sparet væk.

Der bør så hurtigt som muligt skabes politisk forståelse for, at der er behov for en ny type A-kasse, skabt specifikt til landets samlede professionelle kunstnergruppe. Der er ligeledes behov for særregler, der viser indsigt i, og forståelse for, de enkelte kunstners arbejdsbetingelser, med en dertil hørende mere realistisk timeudregning i forhold til dagpenge-rettigheder. Der bør sættes på at skabe jobs inden for kunsten og kulturen.

Redigeret uddrag. Læs hele artiklen af Birgitte Bruun i Den Alternative Velfærdskommissions rapport nr. 2: Bæredygtig velfærd.

Birgitte Bruun er skuespiller og klassisk homøopat.

